

SISUKORD

Peadirektori eessõna	2
Personal ja koolitus	3
Suhted avalikkusega	6
Vastuluure	8
Põhiseadusliku korra kaitse	9
Rahvusvahelise terrorismi ennetamine	13
Korruptsioonivastane võitlus	20
Aegumatute kuritegude kohtueelne uurimine	28
Lisa	35

Peadirektori eessõna

Austatud lugejad!

Mul on au tervitada Teid kaitsepolitsei peadirektorina ning esitleda lugemiseks meie järjekordset - arvult juba kuuendat - aastaraamatut, mis annab ülevaate kaitsepolitsei olulisematest tegemistest 2003. aastal ning püüab teatud määral prognoosida ka edasisi arenguid. Usun, et huvitavat lugemist leiavad trükisest nii need, kes on meie tegemistel juba aastaid silma peal hoidnud, kui ka need, kes pole varem kaitsepolitsei töövaldkondadega kokku puutunud.

2003. aasta oli Kaitsepolitseiametile ühelt poolt tähtpäevahõnguline - 18. juunil täitus meie kümnes tegevusaasta iseseisva ametkonnana -, teisest küljest tähistas möödaniukuks saanud aasta teenistuse seisukohalt aga ka üsna olulisi personalimuudatusi: pärast teise ametiaja täitumist lahkus peadirektori ametikohalt 12 aastat kaitsepolitseid juhtinud Jüri Pihl. Eelkäija jäetud pärandile annab õiglase ja objektiivse hinnangu ajalugu. Ometi on juba praegu kindel üks: 1991. aastal Politseiameti koosseisus büroona loodud ja 18. juunil 1993 iseseisva ametkonna staatuse omandanud kaitsepolitsei on oma loomishetkest alates pidevalt arenenud ning täiustunud. NATO ja Euroopa Liiduga liitumise hetkeks on kaitsepolitsei kujunenud iseseisvale demokraatlikule õigusriigile kohaseks riiklikku julgeolekut ja avalikku korda tagavaks, kogemuste ja traditsioonidega eriteenistuseks.

Riigi tugevuse alustaladeks on läbi aegade peetud ühelt ühiskonna turvalisust (tagatuna armee, õiguskaitseorganite ja eriteenistuste poolt), teiselt poolt riigi alamate ehk tavakodanike seadusekuulekust. Kaitsepolitseiameti rolliks ühiskonna turvalisuse kindlustamisel on teatud spetsiifiliste õigusrikkumiste ärahoidmine, tõkestamine, avastamine ning kriminaalasjade kohtueelne menetlemine tuvastatud õigusrikkumiste tõendamiseks. Turvalise elukeskkonna saavutamiseks on Kaitsepolitseiamet püüdnud siiani käituda ja käitub ka edaspidi vastavalt avalikkuse õigustatud ootustele, täites täpselt ja korrektselt talle pandud riiklikke ülesandeid.

Kaitsepolitseiameti põhiülesanded on aastate jooksul jäänud samaks:

- Eesti Vabariigi põhiseadusliku korra ja territoriaalse terviklikkuse tagamine;
- riigi vastu suunatud luuretegevuse ennetamine ja tõkestamine;
- riigisaladuse kaitse;
- terrorismivastane võitlus;
- kõrgemate riigiametnike võimalike korruptiivsete tegude paljastamine;

- seaduses sätestatud juhtudel kuritegude kohtueelne uurimine ja väärtegude kohtuväline menetlemine.

Samaks on jäänud ka ameti õiguslik seisund ja asend Eesti julgeolekustruktuuris. Kaitsepolitsei tegevust suunavaks tuleb kindlasti lugeda Riigikogu poolt heaks kiidetud "Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika aluste" punktis 1.2 kirjutatut: "Eesti julgeolekupoliitika aluseks on Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenev ülesanne tagada kõigi sisemiste ja välispoliitiliste vahenditega demokraatliku Eesti riigi püsimine". Seega omavad kaitsepolitsei põhiülesannetega puutumust kaks peamist Eesti riiklikku huvi ja julgeolekupoliitika eesmärki. Need on Eesti iseseisvuse ja territoriaalse terviklikkuse säilitamine ning Eesti riigi püsimise ja demokraatliku riigina arengu jätkumise kaitsmine.

Kindlasti pole julgeolek midagi sellist, mida saab luua lühikese aja jooksul ning lõplikult. Samuti ei saa sellega tegelda edukalt vaid väike osa riigiametnikest. Tõeliselt turvalise riigi loomiseks on vaja pidevat riigiasutuste vahelist koostööd ja Eesti kodanike igakülgset toetust. Parim oleks see, kui iga Eesti kodanik mõistaks, et nii riigi kui üksikisiku julgeolekut saab luua ja tagada ühiselt.

Eesti Vabariigi ühinemine Euroopa Liidu ning NATO-ga jõuab küll de jure lõpule alles 2004. aasta mais, kuid de facto andis kaitsepolitsei täies ulatuses oma panuse kollektiivse julgeoleku tagamiseks juba 2003. aastal. On suur vastutus asuda lisaks Eesti Vabariigi vastu suunatud rünnakutele ennetama ka meie partnerite huvide vastaseid rünnakuid. Eelneva 12 aasta jooksul omandatud kaitsepolitseinike töökogemused ja teotahe lubavad optimismiga tulevikku vaadata.

Personal ja koolitus

Kaitsepolitseiameti kollektiiv on endiselt noor ja teotahteline. Peaaegu poolte (täpsemalt 45%) töötajate vanus ei ületa veel 30-ndat eluaastat. Kõige rohkem töötab teenistuses praegu 25-aastaseid ametnikke. Ehkki naistöötajate osakaal ei ole suurenenud, püsib see juba aastaid stabiilselt ühe viiendiku piires. Kümnenda tegevusaasta lõpus moodustas teenistuse õrnem sugu 20,7% kogu personalist. 18. juunil 2003 täitis 10 aastat iseseisva Kaitsepolitseiameti loomisest. 45 inimest võib end uhkusega pidada selle soliidse künnise ületanud veteranideks. Kõige rohkem töötab aga teenistuses ametnikke, kellel tööstaaži kaitsepolitseis 8 aastat. Mida aasta edasi, seda püsivamaks ja professionaalsemaks on muutunud töötajaskond.

Kui küsida põhjusi ja motive, mis köidavad inimesi Kaitsepolitseiameti poolt pakutava pingelise ja stressirohke teenistuse juures, siis võime

saada väga erinevaid vastuseid. Enim hinnatakse suurepärasest töökeskkonda, noort arenemisvõimelist kollektiivi, häid kaasaegseid tehnilisi vahendeid ning võimalust ennast huvitavas ja salapärasel valdkonnas teostada. Viimati nimetatud motiiv on omane just noortele, suhteliselt hiljuti teenistusse võetud politseiametnikele, kelle vajadus ennast tõestada ja midagi olulist ära teha on kõige suurem. Seetõttu on personalitöötajatel juba praegu võimalik Kaitsepolitseiametisse tööle valida vaid parimaid. Konkurss teenistusse kandideerimiseks on mitmeastmeline ja tahtjatest ei ole mitte kunagi puudu olnud.

Teiselt poolt näitab soov kaitsepolitseinikuna töötada ka seda, et personaliga on järjepidevalt tegeldud. Viimasel ajal on ka Eestis üha enam räägitud ja kirjutatud töötajast kui asutuse või organisatsiooni kõige olulisemast varast. Mida rohkem väärtustatakse ja motiveeritakse tööinimest, seda rohkem ta tahab ja suudab rakendada oma võimeid ja oskusi paremate töötulemuste saavutamiseks.

Selleks, et saavutada asutuse stabiilne areng ja efektiivsed tulemused, on vaja ka igal kaitsepolitseinikul endal pidevalt areneda, osata kasutada uusi tehnilisi vahendeid, olla kursis kiirelt muutuvate seadustega - seda kõike selleks, et teha õigel ajal õigeid otsuseid julgeoleku tagamiseks. Ühe olulisema osa nimetatud protsessis moodustavad haridus ja haritus. Kaitsepolitseiameti ametnikest on 53% kõrgharidusega, lisaks neile jätkab kõrgkoolides õpinguid veel 30% ametnikest, kellest 11 õpib magistratuuris. Seega võib julgelt väita, et haridus on väärtus, mille poole visalt püüeldakse ning õppimist - tihti vägagi pingelise ja raske töö kõrvalt - peetakse auasjaks.

Mitte ükski Eesti kutseõppeasutus, akadeemia või kõrgkool ei suuda aga anda vajalikku haridust sellistes kaitsepolitsei seisukohalt spetsiifilistes valdkondades nagu vastuluure, riigisaladuse kaitse või terrorismivastane võitlus. Seal, kus akadeemiline haridus ebapiisavaks osutub, tulebki appi kitsalt spetsialiseeritud (täiend)koolitus. Aasta-aastalt on Kaitsepolitseiametile oma abistavat kätt pakkunud paljude sõbralike riikide eriteenistused, kes meeleldi jagavad meie noortele ametnikele oma teadmisi, oskusi ja kogemusi. Kaitsepolitseinikud on osa võtnud nii spetsiaalselt julgeolekuteenistuse töötajatele korraldatud kursustest kui ka arvukatest Eesti ja välisriikide eriteenistuste ühiskoolitustest. Näiteks 2003. aasta jaanuaris viisid USA Kaitseministeerium ja USA Tolliamet läbi koolituse koos praktilise õppusega teemal "Massihävitusrelvade leviku tõkestamine. Kontrollitavad saadetised". Reaalsusele võimalikult lähedastes tingimustes mängisid kaitsepolitseinikud koos Eesti tollitöötajatega läbi situatsiooni keelatud aine avastamisest riiki toomisest kuni "kurjategijate" tabamiseni. Õppustele olid kaasatud nii kaasaegne pealtkuulamistehnika, autod kui ka helikopter.

Maailmas püsiva kõrgendatud terrorismiohu tõttu pööratakse ka kaitsepolitseis pidevat tähelepanu terrorismivastase võitluse erinevate aspektide ja meetodite lihvimisele. Erandiks ei olnud ka 2003. aasta, kui läbiti mitmeid ühiskoolitusi ning osaleti mitmesugustel riikidevahelist koostööd terrorismi vastu võitlemisel käsitlevatel seminaridel ja konverentsidel.

Loomulikult ei koosne kaitsepolitseinikele pakutav täiendkoolitus üksnes põnevatest luuremängudest ja väliskoolitustel osalemisest. Väga oluline on ka kursisolek meie igapäevast tööd reguleerivate (ja tihti täiendatavate) arvukate õigusaktidega. Seetõttu osalevad Kaitsepolitsei ameti töötajad regulaarselt ka sellistel koolitustel nagu näiteks uue kriminaalmenetluse seaduse eelnõu põhimõtete tundmaõppimisel.

Kui eeltoodust võis jääda mulje, et meie ametnikud ainult töötavad, õpivad ja täiendavad ennast, siis päris nii see muidugi ei ole. Ka igapäevatöös kõige karmiilmelisem politseinik on ju tavaelus kõigest luust ja lihast inimene, kes naudib mitmel erineval moel oma vaba aega. Meie enamuses lõbusad ja sportlikud aktiivse ellusuhtumisega noored ei ole mitte mingiks erandiks. Kaitsepolitseiametis on alati sportimine au sees olnud - ja seda mitte ainult sellepärast, et iga ameti töötaja peab füüsiliselt heas vormis olema ja nõutavaid kehalisi katseid sooritama. Ülemaailmselt politsei- ja tuletõrjemängudest tõid kaitsepolitseinikud mitut värvi medaleid. Sportlikke saavutusi on teisigi. Siseministeeriumi valitsemisala töötajate vahelistes pallilahingutes on alati välja pandud ka Kaitsepolitsei ameti võistkond. Kümne aastaga on Kaitsepolitseiametis loomulikult tekkinud ka omad sportlikud traditsioonid. Igal aastal võisteldakse säravale rändkarikale, mis antakse osakonnale, kelle jalgpallimeeskond suudab kõik teised seljatada. Samuti on alati oodatud ameti suvepäevad, kuhu enamjaolt tullakse koos peredega. Ei ole vähe neid kodusid, kus lapsed juba peale jõule hakkavad pärima, millal ja kus järgmine tore pereüritus toimub. Kui Kaitsepolitseiamet tahab väärtustada noort tugevat perekonda, kus isa või ema igapäevaselt vahel hiliste öötundideni tööülesandeid täidab, tuleb inimestele anda ka võimalus korralikult lõõgastuda ja keha kosutada.

Valides parimat kaadrit, andes kõigile ametnikele võimaluse ennast täiendada, toetades kõrgkoolides õppijaid ja luues suurepäraseid töötingimused, saame oma personaliilt nõuda ka töötulemusi, mis tagavad Eesti riigi julgeoleku. Kümne aastaga on Kaitsepolitseiamet suutnud luua lugupeetud asutuse, kelle motiveeritud töötajad tahavad rakendada kõik oma oskused ja teadmised kaitsmaks riigi põhiseaduslikku korda ning ennetamaks ja tõkestamaks Eesti vastu suunatud luuretegevust.

Suhted avalikkusega

Traditsiooniliselt peab Kaitsepolitsei amet igal aastal politseipäeval (12. novembril) meeles kahte riigiametnikku, kelle toetus kaitsepolitseile mingis konkreetsetes valdkonnas on aidanud ühiselt ja edukalt tagada riigi õiguskorda ja kodanike turvalisust. 2003. aasta politseipäeval autasustati siseministri käskkirja alusel nimelise tulirelvaga Tolliameti peadirektorit Aivar Rehet. Kaitsepolitsei peadirektori käskkirjaga aga anti kaitsepolitsei teeneteplaat Tallinna Lennujaama käitusedirektorile Illar Vaksile.

Oma tänavuse aastaraamatu vastuluure ning põhiseadusliku korra kaitse temaatika tahaks sisse juhatada mõtlemapaneva tsitaadiga 2003. aasta hilissügisel Moskvast ilmunud raamatust "Venemaa ja Moskoovia", alapealkirjaga "Venemaa rahvusliku julgeoleku geopoliitiline mõõde", mille autoriks on Venemaa ametlike (välispoliitiliste) seisukohtade kujundamisel märkimisväärset osa etendav kõrgem sõjaväelane ja juhtiv geopoliitika spetsialist Leonid Grigori p. Ivašov. 1943. aastal sündinud, M. V. Frunze nimelise Sõjaväeakadeemia lõpetanud, Nõukogude Liidu ja Vene Föderatsiooni riiklike autasudega, dekoreeritud kindralpolkovniku aukraad L. Ivašov täitis aastail 1992-1996 SRÜ Riikide Kaitseministrite Nõukogu sekretäri ülesandeid. Samal ajal on ta ka ajaloodoktor, professor, Venemaa Geopoliitiliste Teaduste Akadeemia asepresident ning mitmete raamatute autor. Alljärgnev tsitaat pärineb mainitud raamatu lehekülgedelt 170-171.

/.../ "Venemaa geopoliitilise ajaloo uurimine ei ole eesmärk omaette. See on tähtis vene superetnose jaoks tüüpilise geopoliitilise käitumise määramisel, rahvuslik-riiklike optimaalsete suundade arengul ning rahvusliku julgeoleku arengu ja rahvusliku julgeoleku kindlustamisel käesoleval ajal ja lähimas tulevikus. Venemaa ajaloo geopoliitilise kogemuse tundmaõppimine lubab järeldada, et kõige edukam rahvuslik julgeolek oli kindlustatud siis, kui riik levitas efektiivset kontrolli territooriumil alates Balti merest läänes kuni Vaikse ookeanini idas ning Põhja-Jäämerest põhjas kuni Pamiiri ja Altai mäeharjadeni lõunas. Seejuures oli Venemaa elanikkond võimeline ületama rahvustevahelised vastuolud ainult siis, kui riigis viidi läbi sihikindlat poliitikat, mis kujundas ühtset tsiviliseeritud avarust vene territooriumil – formeerides euro-aasia lokaalset tsivilisatsiooni.

Nii nagu paljusajandilise ajaloo vältel, nii olid ja on ka täna Venemaa geopoliitilise arengu vektoriteks lääts (Euroopa suund), ida (Siber, Kesk-Aasia, Kaug-Ida, Aasia Vaikse ookeani regioon), lõuna (Kaukaasia, Lähis- ja Kesk-Ida). Nimelt nendes suundades peab

Venemaa juhtkond aktiivselt kontsentreerima oma riigi ressursid."
/.../

Eelpool toodud küüniliselt avameelne tsitaat ei ole kaasaegsel Venemaal oma suundumuselt erandlik - eriti viimasel paaril aastal. Superetnose märgisüsteemi tugevnemist Venemaal on uurijad täheldanud terve viimase kümnendi jooksul; märgisüsteemide muutus eeldab aga peaaegu alati muutusi reaalses poliitikas.

Põhjusi uurides tuleb nimetada ajaloolist neuroosi, mis kujunes 1991. aasta suurte muudatuste järel, kui ühiskond Venemaal jagunes paljudeks erinevateks, vastandlike huvidega gruppideks. Suur osa elanikkonnast ihales tagasi suurt Nõukogude Liitu, superriiigi staatust, kindlustatust jne. Teised vaatasid Lääne demokraatia suunas, kolmandad kasutasid ära majanduslikku kaost kiirrikastumiseks. Oligarhiline majandussüsteem, ülisuured tuluerinevused, Moskva ja regioonide vastuolud tekitasid avalikku infovälja suuri pingeid, lisaks oli osa meediast kontrollitav nende samade oligarhide poolt.

Äärmiselt suured erinevused vaadetes minevikule, tulevikuvisionide ebaselgus, ka demokraatlike jõudude nõrkus löid olukorra, kus tekkis võimalus taastada massiteadvusele tavapärase ülevalt alla juhitud süsteem.

Määrav tulevikuotsus tehti Venemaal 5 aastat tagasi, kui tollane president Boriss Jeltsin loobus reaalsest võimust, edasine on olnud tollal valitud suundade edasiarenduseks. Lagunes „demokraatlik“ müüt, asemele tuli tugeva riigi idee, massiteadvus suunati NSV Liidu aegadest harjumuslike suurriiklike ideede juurde. NSV Liidu hümni taastamist Venemaa hümniks toetas koguni 70% elanikkonnast, mis märgina andis selge ettekujutuse, milline tee on valitud. Konsensuse saavutamine, suuri gruppe ühendavate rahvuslik-patriootlike eesmärkide seadmine on sellest perioodist alates olnud Venemaa juhtide peaülesanne. V. Putini võimuletulekust alates on aktiivselt taastatud hierarhiline, kontrollitavat süsteemi, mis massimeedia tasandil on 2004. aastaks praktiliselt lõpule viidud. Tagatud on kontroll Venemaa ülivõimsalt kõige mõjukama meedialiigi - televisiooni üle; reaalselt opositsiooni enam ei eksisteeri.

Riigiduumi viimane valimiskampaania näitas selgelt suurriiklike ambitsioonide populaarsust, sest teledebattides kõlasid pidevalt Leonid Ivašovi tsitaadi sisule sarnased üleskutsed. Vladimir Žirinovski Liberaaldemokraatlikule Parteile antud suur häälte arv tõestab, et ka radikaalšovunistlikud seisukohad ei ole suurele osale elanikkonnast võõrad. Ilmne on imperiaalsete („deržaava“) meeoleude tugevnemine massiteadvuses, mida aktiivselt toetab meedia. Osa demokraatlikult meelestatud intelligentsi ja poliitilist eliiti ei saavuta enam arvestavat „häält“ ja peab muganduma valitsevate oludega.

Koos muutustega infoväljas on Venemaal tugevemas trend, kus sarnaselt NSV Liidu aegadele antakse poliitilistele otsustele majandusotsuste ees prioriteet, mis tihti raskendab tegelikku majanduslikku koostööd. Tänapäevaks on Venemaa ennast positsioneerinud välispoliitiliselt aktiivse suurjõuna, mis leiab väljenduse ka "lähisvälismaa" suunal, kuhu vene terminoloogia järgi kuulub ka Eesti.

2000. aastal vastu võetud "Venemaa informatiivse julgeoleku doktriinis" öeldakse muuhulgas järgmist: "Venemaa rahvuslik julgeolek sõltub suurel määral informatiivse julgeoleku tagamisest ja selle tähendus tehnilise progressi ajal hakkab kasvama". See seisukoht annab ettekujutuse strateegilistest suundumustest ja meetoditest, mida lähiaastatel rakendada hakatakse. Samas doktriinis räägitakse ka vajadusest "säilitada teatud reglementeerivaid piiranguid informatsiooni levikule", mis tegelikult on juba ellu viidud.

Kontrollitavasse meediasse lipsab aeg-ajalt sisse küsimusi "meie balti vabariikidest", mis loovad fooni diplomaatilisele aktiivsusele. On selgelt prognoositav, et võitlus venekeelse elanikkonna staatuse (propagandistlikus kõnepruugis "inimõiguste") eest ja majandushuvide kaitsmine koos kommunikatiivsete destabilisaatoritega hakkavad lähiaastatel iseloomustama Venemaa poliitikat "lähivälismaadel" - teiste hulgas ka Eestis.

Vastuluure

2003. aastalgi jätkas Kaitsepolitsei amet mitmete välisriikide salateenistuste tegevuse väljaselgitamist ja tõkestamist Eestis. Vastuluurealase teabe kogumisel nõudis meie teravdatud tähelepanu eelkõige Venemaa, aga ka mõnede läveriikide eriteenistuste ametnike tegevus, sest tuvastati mitmeid nendepoolseid värbamiskatseid Eesti riigiametnike või tavakodanike suhtes.

Erilist intensiivsust on viimasel perioodil täheldatud Venemaa Föderaalse Julgeolekuteenistuse (FSB) poolt, kelle vastavad struktuuriüksused Peterburis ja Moskvast viisid muuhulgas läbi ka rea "demonstratsiooniesinemisi", mille eesmärged ja tulemused on praegu veel keeruline hinnata. Selge on siiski üks: 2003. aastal alanud Vene Föderatsiooni eriteenistuste reformiga kaasneb julgeolekusüsteemi tugevnemine Venemaal. Eesti jaoks võib see endaga kaasa tuua mitmesuguseid julgeolekuohte. 2004. aastal võib väga suure tõenäosusega prognoosida FSB osatähtsuse jätkuvat tõusu ning tema positsioonide kindlustumist. Asjaolu, et nimetatud organisatsiooni tegevus omab suuremat mõju just Venemaa piirialadel, nõuab omakorda Eesti vastavatelt ametkondadelt kogu Eesti-Vene piiriga

seonduva suuremat tähtsustamist, kuivõrd lähitulevikus ei ole enam tegemist kitsalt Eesti riigi huvide ja vastutusega, vaid rahvusvaheliste organisatsioonide idapiiriga. Eesti riikliku julgeoleku tagamise seisukohalt kujutavad vastuluurele kõige olulisemaid abivahendeid eelkõige tugeva ja usaldusväärse piirikontrolli töösserakendamine ning tõhus viisarežiim.

2003. aasta kogemused kinnitavad, et traditsioonilised luureteenistused on aktiveerinud nii teabe kogumist kui ka mõjutustegevust poliitiliste parteide, venekeelse elanikkonna ja Eestis asuvate rahvusvaheliste organisatsioonide suhtes. Eesti-suunalist luuretegevust arendavate riikide hulgast on just Venemaa puhul täheldatud, et lisaks luureteenistuste tavapärasele ambitsioonidele omab järjest kasvavat tähtsust venekeelse diasporaa "kaitse" süstematiseerimine.

Nn diasporaa temaatikas mängivad järjest olulisemat rolli ka Vene diplomaadid, kes eraldivõetuna ei paku kaitsepolitseile huvi, kuivõrd nende tegevus toimub suures osas luureteenistuste ebaseaduslikust tegevusest eraldatult. Vene kaadridiplomaadid on oma tegevuses üha enam kujunemas sõltumatumaks Vene luureteenistustest. Teatavat tähelepanu on pidevalt vaja koondada vaid niisugustele sündmustele, kus näiteks Venemaa peakonsuli tasemel sekkutakse Eesti kohtusüsteemi töösse või Venemaa suursaadiku tasemel Eesti ajakirjanduse poolt avaldatavatesse kirjutistesse.

Põhiseadusliku korra kaitse

Eesti vene kogukonna mõjutamine ehk "kaasmaalaste kaitsmine"

2003. aasta jooksul jätkus venekeelse elanikkonna normaalne integratsioon Eesti ühiskonda. Kuigi Venemaa poolt tehti Eestile surve avaldamise eesmärgil aasta jooksul nii otseselt Eesti vastu kui ka rahvusvaheliste organisatsioonide suunas mitmeid tavapärase suurriikliku retoorikaga võrdsitatud avaldusi, ei ole nimetatud propagandasõja tunnuseid evivad avaldused ja kampaaniad oma soovitud tulemust saavutanud. Venemaa on sisuliselt üritanud kõikvõimalikul moel takistada siinse venekeelse elanikkonna integreerumist Eesti ühiskonda.

Üheks osaks Venemaa Eesti vastu suunatud tegevusest on jätkuvalt nn. kaasmaalaste poliitika, mis on Vene Föderatsiooni liidrite poolt korduvalt kuulutatud ka Venemaa välispoliitika prioriteediks. Venemaa-poolset üha suuremat panustamist kaasmaalaste poliitikale näitab seegi, et 2003. aastal loodi Venemaa välisministeeriumis uus

kaasmaalaste problemaatikaga tegelev valitsus, mille tegevuse koordineerimine tehti otseselt ülesandeks välisministri asetäitjale, millisel ametikohal töötab praegu Eleonora Mitrofanova, kes on varasemast ajast tuntud kui Vladimir Žirinovski juhitava marurahvusliku Liberaaldemokraatliku partei liige. Vene Föderatsiooni Presidendi Administratsiooni juurde loodi vastav osakond juba 2002. aasta suvel.

Samuti tuleb toonitada, et välisriikides elavate nn. kaasmaalaste organisatsioonidele eraldati 2003. aastal Venemaa riigieelarvest otsetoetusteks 160 miljonit rubla. Valdavalt oli nimetatud rahaeraldus suunatud just nn. lähivälismaa - mille hulka loeb Venemaa ka Eesti, Läti ja Leedu - kaasmaalaste toetamiseks. Eesmärgid on ilmsed: tagada Venemaa naaberriikides Venemaale lojaalsed vene keelt kõnelevad kaasmaalased, kellede kaudu saaks tulevikus eelnimetatud riike mõjutada ja neid seeläbi kaudselt Venemaa huvifääris hoida. Kaasmaalaskonna osas teostatakse nii otsest kui kaudset nn. positiivse hõlmamise poliitikat, rünnates samas teisest küljest Eestit mitmesuguste propagandistlike poliitiliste avaldustega - näiteks suurendada vene keele staatust. Venemaa finantseerib ja toetab oma suurriikliku propaganda mõjulepääsuks Eestis elavale vene kogukonnale suunatud ajakirjanduslike väljaannete levitamist (parimaks näiteks "Sootetšestvennik").

Venemaa välispoliitikast lähtudes on Vene Föderatsiooni riigivõimu esindajad (alates Presidendi Administratsiooni ja välisministeeriumi ametnikest kuni nn. kaasmaalaste toetamise fondide juhatuste liikmeteni) jätkanud Eestis tegutsevate nn. kaasmaalaste tegevuse suunamist. Aktiivset rolli täidab selles protsessis just Tallinnas asuv Vene Föderatsiooni suursaatkond, kes eraldab organisatsioonidele rahalisi vahendeid ja suunab viimaste tegevust. Ilma Venemaa saatkonna nõusolekuta ei sünni siinsetes, endi sõnul "iseseisvates kaasmaalaste organisatsioonides" mitte ühtegi sisulist või olulist otsust. Kaasmaalaste organisatsioonide tegevus on jätkuvalt ka Venemaa eriteenistuste tähelepanu ja mõju all.

Samaaegselt nn. kaasmaalaste toetamisele on Venemaa teinud Eesti mõjutamiseks ka mitmeid rahvusvahelisi katseid, näiteks rahvusvaheliste organisatsioonide ja ka EL-i kaudu, esinedes mitmete Venemaale "traditsiooniliste" avaldustega siinse vene kogukonna tagakiusamise ammu äraleierdatud teemal. Samuti on püütud avaldada survet Eesti ärieliidile ja poliitikutele, et suruda läbi Venemaa huvidele vastavaid majanduslikke või poliitilisi otsuseid. Märkimata ei saa jätta ka Venemaa Julgeolekunõukogu hiljutist avaldust võimalike ennetavate relvalöökide andmiseks kaasmaalaskonna toetamiseks.

18.10. 2002 võeti Vene Föderatsiooni presidendi Vladimir Putini poolt vastu riiklik kontseptsioon teiste riikide rahvuslike kaadrite

ettevalmistamise kohta Venemaa haridusasutustes, mis oma sisult haakub selgelt Venemaa nn. kaasmaalaste poliitikaga ning on üks selle osa. Kontseptsioonis rõhutatakse, et haridusalase koostöö suurendamise "põhieesmärgiks on Vene Föderatsiooni geopoliitiliste ja majanduslike huvide realiseerimine". Samuti on kontseptsiooni üheks eesmärgiks "rahvusliku intellektuaalse eliidi ettevalmistamine selleks, et oleks kindlustatud Vene Föderatsiooni pikaajalised poliitilised ja majanduslikud huvid maailma regioonides". Samuti nähakse dokumendis ette, et Venemaal õppinud välisriikide nn. kaadrit tuleb kasutada Venemaa ja teiste riikide vaheliste poliitiliste, kaubandus- majanduslike ja teadus-tehnilise koostöö arendamiseks.

Kontseptsioonis on ette nähtud nn. kaasmaalaste juurdepääsu laiendamine Vene Föderatsiooni haridusasutustele. Ühelt poolt tähendab see Eestis elavale nooremale venekeelsele elanikkonnale mõeldud jätkuvaid Venemaa-poolseid stipendiume Venemaa õppeasutustes õppimiseks. Teiselt poolt deklareerib see kaasabi osutamist teistes riikides tegutsevatele Venemaa kõrgkoolide filiaalidele ja muudele haridusasutustele, milles õpe toimub Vene Föderatsiooni haridusdokumentide ja programmide alusel.

Sisuliselt tähendab see seda, et Venemaa üritab mõjutada näiteks Eesti elavat nooremat vene keelt kõnelevat elanikkonda kõrghariduse omandamise pakkumistega nii Eestis kui ka Venemaal (mõistagi Vene Föderatsiooni õppeprogrammide alusel) ning nimetatud õppe kaudu siduda taolisi noori rohkem Venemaa kui Eestiga.

Eelkirjeldatud kontseptsioon ning Eestis asuva Vene Föderatsiooni suursaatkonna ja teiste Venemaa riigi- ja kohalike omavalitsusasutuste tegevus osutab selgele Venemaa huvile mõjutustegevuseks, mille sihtgrupiks on pikaajalises perspektiivis valitud just ülikooli astuv haritud venekeelne noorem põlvkond, kes on praegu veel mõjutatav ning kellest hiljem saaks Venemaa lobbygrupp Eesti riigiasutustes või erasektoris. Kogu skeem on iseenesest vägagi sarnane Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee ja NSV Liidu Riikliku Julgeoleku Komitee (KGB) poolt väljatöötatud skeemile kommunismi ilustamiseks ja reklaamimiseks Lääneriikides "külma sõja" ajal.

Taalise aktiivse tegevuse eesmärgiks on ühelt poolt mõjutada Eesti Vabariigi integratsioonipoliitikat, takistada venekeelse elanikkonna integreerumist ning luua Venemaale pidev välispoliitiline võimalus süüdistada Eestit integratsioonipoliitika nõrkuses. Teiselt poolt võimaldab kõnealuste venekeelsete stipendiumide pakkumine näidata Venemaad kui tõelist venekeelse elanikkonna toetajat.

Vene õigeusu kirik

Venemaa on kogu Eesti riigi taasiseseisvusaja vältel oma poliitiliste ambitsioonide saavutamiseks Eesti vastu ära kasutatud vene õigeusu

kirikuga seonduvaid mitmesuguseid vaidlusaluseid (eeskätt varalisi) küsimusi. Ei ole saladus, et läbi ajaloo Vene riigivõimuga tihedalt seotud olnud vene õigeusu kirik on ka kaasajal oluliseks vahendiks Vene Föderatsiooni suurriiklike huvide elluviimisel.

2003. aastat jääb meenutama Moskva ja kogu Venemaa patriarhi Aleksius II visiit Eestisse. Eestis sündinud, kasvanud, õppinud ja vaimuliku teed alustanud Venemaa kirikupea sünnimaakülalastus pälvis laialdast kajastamist nii Eesti kui ka Venemaa meedias. Vene Föderatsiooni välispoliitiliseks üheks eesmärgiks nn. kirikutemaatikaga seoses on näidata sadade tuhandete vene õigeusu kiriku usklikest liikmete diskrimineerimist Eesti riigi poolt. Teiseks eesmärgiks on hoida Eestit ka õigeusu küsimustes oma mõjusfääris. Patriarhi Eesti-visiit valmistas siinsete õigeusklike vähese aktiivsusega aga taolise poliitika propageerijatele kindlasti pettumuse. Vene kirikupea peetud jumalateenistustel osalenud inimeste arv jäi oodatust palju kordi väiksemaks ning osutas tõsiasjale, et Moskva-meelse õigeusu kiriku aktiivne toetajaskond on märksa väiksem, kui seni näidata püütud. Kui 1995. ja 1996. aastal osales õigeusu kiriku poolt korraldatud ristikäikudel ligi 14 000 inimest, siis 2003. aastal peetud patriarhi jumalateenistusel oli see arv kahanenud vaid mõnesajani.

Eeltoodu on ilmekaks näiteks, kuidas õigeusu kirikuga seonduvate vaidluste ja muude sarnaste teemade järjepidev kärarikas ülevälhoidmine ei teeni mitte usulisi ega humanistlikke eesmärke, vaid eelkõige Venemaa suurriiklike välispoliitilisi ambitsioone.

Äärmusliikumised

Venemaalt lähtuvad aastaid tuntud ekstremistlikud äärmusliikumised (Natsionaal-bolševistlik Partei ja Vene Rahvuslik Ühtsus) tänu kaitsepolitsei varasemale aktiivsele vastutegevusele sisuliselt Eestis enam ei tegutse. Siia on jäänud vaid üksikud aktivistid, kelle suhted Venemaal asuvate emaorganisatsioonidega on praktiliselt katkenud. Kaitsepolitsei on küll täheldanud eelmainitud liikumiste soovi laiendada oma tegevust, eelkõige luua kontakte teiste Euroopa ja Balti riikide mõttekaaslaste liikumistega, kuid senini ei ole see õnnestunud.

Kuna Eesti liitumisel Euroopa Liiduga kaasneb tulevikus kõikide liikmesriikide vahel inimeste vabam liikumine, siis võib prognoosida ka ekstremismi laienemist teistest riikidest Eestisse. Eelkõige võib oodata just Euroopa riikidest lähtuva ekstremismi ja globalismi levikut Eestisse.

Äärmuslaste ja nende toetajaskonna tegevusega kaasnevad küll teatud julgeolekuriskid, kuid nad ei ohusta Eesti suveräänsust ja kehtivat riigikorda. 1990-ndate aastate lõpus võis prognoosida ekstremistlike ilmingute suhteliselt kiiret arengut Eestis. Tänu kaitsepolitsei efektiivsele vastutegevusele, mille lahutamatuks osaks

oli ka ekstremismi preventsoon, on suudetud ekstremistlike organisatsioonide ja nende toetajate tegevus maha suruda. Nii on kriminaalvastutusele võetud Venemaa Rahvusliku Ühtsuse Eesti organisatsiooni liidrid, mis muutis selle organisatsiooni osaluse ühiskondlikus elus olematuks. Venemaa Natsionaalbolševistliku partei puhul saab samuti rääkida edukast äärmusliku ideoloogia leviku tõkestamisest, mis ei lubanud tekitada Eestis isegi huvigruppe, rääkimata allorganisatsiooni loomisest.

Peab siiski arvestama, et sotsiaalpoliitiline situatsioon Venemaal on endiselt keeruline ja seega ekstremistlike organisatsioonide laienemiseks ja aktiveerimiseks on olemas piisav pinnas. Seega jääb preventiivne töö Venemaalt tulenevate äärmuslike organisatsioonide leviku tõkestamisel endiselt Kaitsepolitsei ameti prioriteetide hulka.

Ohuallikaks tuleb samuti pidada globaliseerumisprotsessidega kaasnevaid riske. Eesti astumisega Euroopa Liitu avanevad piirid ja tekib soodsam pinnas ekstremistlike liikumiste ideoloogia levikuks Eestis. Juba praegu üritavad Eesti ja Läti vene paremäärmuslased (nn barkašovlased) luua püsivaid kontakte teiste Euroopa riikide natsionalistidega. Samad tendentsid on märgatavad ka skinheadide puhul.

Edukaks ekstremismi ennetamiseks Eestis ei piisa ainuüksi õiguskaitsestruktuuride-poolsete meetmete rakendamisest: vajalik on kogu ühiskonna arusaamine mistahes äärmusluse ohtlikkusest ning vägivaldale kalduvate ekstremistlike liikumiste (antiglobalistid, neonatsid jt.) seadusvastase tegevuse hukkamõistmine. Seda, kui tähtis tänapäeva Eesti ühiskonnas on kodanike õigusteadlikkus ja õige arusaam demokraatiast, demonstreerib 30. märtsil 2003 Tallinnas Kentmanni tänaval Ameerika Ühendriikide suursaatkonna läheduses toimunud Iraagi sõja vastane meelevaldus, mille käigus leidis aset massiline avaliku korra rikkumine ja tekitati saatkonnale varalist kahju. Heade kavatsustega kavandatud protestimeeleavalduse kontrolli alt väljumine ja muutumine vägivaldseks "tahte avaldamiseks" tõi kaasa kriminaalsüüdistuse 17 noorele inimesele.

Rahvusvahelise terrorismi ennetamine

Rahvusvaheline terrorism 2003. aastal

2003. aastat iseloomustavad maailmas terrorismiga seonduvalt kaks tendentsi - senisest efektiivsem terrorismivastane võitlus ning samas pidevad rünnakud rahvusvahelise rahuvalvekontingendi sõdurite ja rahvusvaheliste organisatsioonide vastu Iraagis.

Suurimat kõlapinda tekitanud terroriaktid toimusid mais Saudi Araabia pealinnas Ar-Riyadis ning neli päeva hiljem Maroko tööstuskeskuses Casablanca (korruga lõhati linnas viis lõhkeseadeldist), milles hukkus kokku 75 inimest. Novembris jõudis terrorilaine Euroopale väga lähedale: enesetapurterroristide neljas rünnakus Istanbulis hukkus üle 60 inimese. Samas iseloomustab 2003. aastat tõhustunud terrorismivastane võitlus: varases staadiumis suudeti ära hoida mitmeid terroriakte. Olulist osa etendas terroristide plaanide nurjamisel mitmete Al-Qaida ja sellega seotud rühmituste juhtide vahistamine. Siinkohal tuleb kindlasti mainida Khalid Sheik Mohamedi tabamist, kes on väidetavalt Al-Qaida hierarhias tähtsuset kolmas mees ja üks põhilisi operatsioonide planeerijaid. Tema "saavutuseks" peetakse ka 2001. aasta 11. septembri traagilisi enesetapurünnakuid. Samavõrd oluline oli ka Kagu-Aasias tegutseva terroriorganisatsiooni Jemaah Islamiyah liidri Hambali tabamine. Mohamedi ja Hambali vahistamised seiskasid arvatavasti nii mitmedki planeeritavad rünnakud.

Kui mujal maailmas on suudetud mitmeid terroriakte ära hoida, siis olukord Iraagis muutus ja muutub iga järgneva kuuga aina tõsisemaks. Ka Saddam Hussein tabamine ei ole kaasa toonud loodetud tagajärgi: rünnakud jätkuvad endise hooga. Siiani ei ole suudetud vastata küsimusele, kes ikkagi korraldab Iraagis toimuvaid rünnakuid. Kui algselt arvati, et tegemist on üksikute Saddam Hussein fanaatiliste toetajate kaootilise tegevusega, siis aasta teisel poolel toimunud organiseeritud ja suurte ohvritega rünnakud kinnitavad, et neid planeerivad ja teostavad ilmselt siiski professionaalsetest võitlejatest koosnevad hästiorganiseeritud vastupanurühmad. Arvatavasti on tegemist nii Saddam Hussein Baathi-partei liikmete kui ka Al-Qaida koolitatud terroristidega.

Eesti osalemine rahvusvahelises terrorismivastases sõjalises operatsioonis ja Iraagi ülesehitamises on toonud terrorismiohu ka meie riigile lähemale kui kunagi varem. Nimelt on Al-Qaida laiendanud seoses Iraagi sõjaga oma vaenlaste ringi - kättemaksuga ähvardatakse kõiki USA-d toetavaid riike. Teisest küljest on ka enneolematult jõuline terrorismivastane võitlus sundinud terroristlike rühmitusi otsima uusi sihtmärke. Rünnakud Marokos, eelkõige aga Saudi Araabias näitasidki, et isegi seni terrorismist suhteliselt puutumatud riigid ei saa ennast enam rahulikult tunda. Ei ole välistatud, et terroristid võivad uusi sihtmärke otsida ka "uuest Euroopast", mis on muuhulgas kogunud rahvusvahelist tuntuust oma aktiivse toetusega USA Iraagi-poliitikale. Siiski ei ole siiani tuvastatud terroristlike rühmituste otsest huvi korraldada Eestis terroriakte. Samuti ei viibi teadaolevalt Eestis terrorismi toetavaid isikuid. Seetõttu võib reaalset terroriohtu Eestis ka 2003. aasta lõpus väikeseks hinnata.

Proliferatsioon

2003. aastal püsis rahvusvahelise üldsuse teravdatud tähelepanu proliferatsioonil ehk massihävitusrelvade (tuuma-, radioaktiivsete, keemia- ja bioloogiliste relvade) või nende osade leviku tõkestamisel. Ühest küljest on selle põhjuseks asjaolu, et üha uued riigid on huvitatud massihävitusrelvade, eelkõige tuumarelva, omamisest. Nii oli väidetav Iraagi-poolne massihävitusrelvade tootmine Iraagi ründamise aluseks, oma tuumaprogrammist teatas 2003. aastal Põhja-Korea, lisaks selgusid asjaolud, mis viitasid sellele, et ka Iraani väidetava tuumaenergiaprogrammi varjus ehitatakse tuumapommi.

Terrorismivastase võitluse kontekstis on murettekitav, et tuumarelva üritavad omandada terrorismi toetamisega seostatavad riigid. Nii Iraak, Iraan kui Põhja-Korea kuuluvad USA klassifikatsiooni kohaselt "kurjuse telje" riikide hulka, mistõttu on alust kartusel, et just nimetatud maade kaudu võivad massihävitusrelvad jõuda terroristlike organisatsioonideni. Iraan küll teatas, et nõustub peatama uraani rikastamise ja töötlemise, kuid jättis mainimata tähtaja. Oht, et tuumarelvad lähemal ajal terroristide kätte jõuaksid, on siiski jätkuvalt väike, sest terroristlikel organisatsioonidel ei ole selliseid rahalisi vahendeid, mis lubaksid neil tuumarelva soetada. Mõnevõrra odavamad bioloogilist ja keemiarelva on terroristid aga juba omandanud - näitena võib tuua 2001. aastal levitatud antraksi-kirjad ja 2002. aastal Inglismaal leitud ritsiini. Ritsiin on riitsinuse seemneis sisalduv eriti mürgine aine, millele pole senini vastumürki leitud. Inimese tapmiseks piisab ühest milligrammist ritsiinist, mistõttu on tegemist efektiivse massihävitusrelvaga. Üsna reaalne on ka "räpase pommi" kasutamine, kus lõhkeseadeldisele lisatakse radioaktiivseid materjale, et suurendada selle "efektiivsust". Samas on traditsiooniliste terrorivahendite (lõhkeained, relvad) omandamine massihävitusrelvadest endiselt tunduvalt lihtsam ja odavam. Kuni leidub enesetapjatest vabatahtlikke, ei kao ka juba tavapäraseks muutunud enesetapurünnakud, mis leiavad piisavalt meedia tähelepanu ning tekitavad terroristide arvates piisavalt ohvreid.

Hetkel puudub Eestis endiselt massihävitusrelvade kasutamise oht, samas aga suureneb tõenäosus, et Eestit püütakse massihävitusrelvade või nende osade transpordil transiitriigina ära kasutada. Eelkõige kujutab selles kontekstis ohtu Venemaa suur massihävitusrelvade baas oma kohati nõrga kontrolliga. Läti juhtum 2003. aasta augustis kinnitab, et skeem, kus läbi Eesti võidakse üritada viia kolmandatesse riikidesse Venemaalt pärit massihävitusrelvade valmistamiseks vajalikke osi, ei ole võimatu. Lätis

tabati nimelt laadung Venemaa päritolu sõjatehnikat, mille sihtriigiks oli Iraan. Kui nimetatud marsruuti kasutati tavalise sõjatehnika salajasel transportimisel, siis ei ole sugugi võimatu, et läbi Baltimaade üritatakse viia ka massihävitusrelvade jaoks vajaminevat. Niisuguse ohu vältimiseks teeb Kaitsepolitseiamet tihedat koostööd välisriikide partnerteenistustega ning kogub teavet isikute kohta, kes võivad olla huvitatud või seotud strateegiliste ja kahese kasutusega kaupade salakaubaveoga.

Kriisireguleerimise kompleksõppus

Tulenevalt viimastel aastatel maailmas järsult suurenenud terrorismiohust, on õiguskaitseasutused suunanud senisest rohkem ressursse terroriakti tõkestamiseks-lahendamiseks esmatähtsasse operatiivse tegutsemise valmisolekusse. Nagu eelnevalt mainitud, on terrorismioht Eestis hetkel väike; sellele vaatamata peavad ka Eesti vastutavad ametkonnad olema valmis kriisisituatsioonides tegutsemiseks - näiteks pantvangivõtmisel, suure ohvrite arvuga plahvatustel jne. Kontrollimaks riigi valmisolekut terrorismile reageerimiseks, viidi 1. veebruaril 2003 läbi reaalsusele võimalikult lähedane kriisireguleerimise õppus, millest võtsid osa Vabariigi Valitsuse kriisikomisjon, Siseministeeriumi, Kaitsepolitseiameti, Politseiameti, Päästeameti, Piirivalveameti, Tervishoiuameti ja Kaitseliidu üksused.

Õppuse eesmärgiks oli riigi erinevate struktuuride ja operatiivteenistuste valmisoleku ja koostöövalmiduse kontrollimine kriisireguleerimise ülesannete täitmiseks terrorismiohu korral. Õppus toimus Sisekaitseakadeemia ruumides. Stsenarium nägi ette, et terroristid võtavad pantvangi Sisekaitseakadeemias toimuvast rahvusvahelisest konverentsist osavõtjad. Pantvangikriis lahenes terroristide allaandmise ja relvitustamisega.

Kokkuvõttes loeti õppus kordaläinuks: kõik püstitatud eesmärgid täideti ja erinevate ametkondade vaheline koostöö toimus suhteliselt hästi. Erinevalt varasemast, pandi seekordsel õppusel suurt rõhku just erinevate kriisireguleerimise gruppide (staap, läbirääkijad, erirühmad, demineerijad jne.) tegevuse hindamisele, et õppida puudustest ning tuvastada probleeme, mis võivad tekkida reaalses kriisiolukorras. Saadud kogemusi analüüsiti ja üldistati ning püütakse kasutada tulevikus tekkida võiva reaalse hädaolukorra puhul.

Tähtsate isikute turvalisuse tagamine ehk nn. VIP-ide kaitse

Kuigi terrorioht Eestis on hetkel väike, ei saa seda siiski olematuks lugeda. Potentsiaalseteks terroristide sihtmärkideks Eestis võivad olla eelkõige välisriikide (USA, Suurbritannia) saatkonnad või rahvusvaheliste organisatsioonide esindused, aga ka Eestis visiidil

viibivad riiklikud külalised. Seetõttu suhtuvad Eesti julgeoleku- ja politseiasutused varasemast veelgi hoolikamalt tähtsate isikute turvalisuse tagamisele Eesti Vabariigi territooriumil. Enne igat visiiti hinnatakse sellega kaasnevaid võimalikke ohte ning võetakse kasutusele vastavad optimaalsed meetmed turvalisuse tagamiseks. Samas tugevdati seoses 2003. aasta sündmustega - Eesti sõdurite saatmine Iraaki, eurohääletus, Rootsi välisministri mõrvamine - ka Eesti kõrgete riigiametnike (president, peaminister, Riigikogu esimees) julgestust.

Plahvatuste ennetamine ja süüdlaste paljastamine

Läbi aegade on terroristide enimlevinud vahendiks oma eesmärkide saavutamiseks olnud lõhkeaine kasutamine ja plahvatuste korraldamine. Sellest tulenevalt on ka kaitsepolitsei üheks terrorismivastase võitluse prioriteediks juba aastaid olnud pommiplahvatuste ennetamine ning juba toimunud plahvatuste kohtueelne uurimine, aga samuti lõhkematerjali ning -seadeldisi ebaseaduslikult valmistavate ja käitlevate isikute tuvastamine ja paljastamine. Viimane on eriti oluline hoidmaks ära võimalikke Eestis kavandavaid plahvatusi rahvusvaheliste terroriorganisatsioonide poolt, sest sageli hangivad terroristid plahvatuste korraldamiseks lõhkeainet kohalikest ebaseadusliku lõhkeainega kaubitsejatelt või "pommimeistritelt".

Hoolimata asjaolust, et kuni käesoleva ajani ei ole Eestis toime pandud mitte ühtegi terroriaktina kvalifitseeritavat plahvatust, peab siiski kahetsusega tõdema, et 2003. aastal kasvas Eestis nii plahvatuste, nendes hukkunute ja vigastada saanute kui ka pommiähvarduste arv. Kui 2002. aastal korraldati Kaitsepolitseiameti statistika kohaselt Eestis 14 pommiplahvatust, milles hukkus 1 ja sai vigastada 2 inimest, siis 2003. aastal pandi toime 16 plahvatust, milles hukkus 5 ja sai vigastada 7 isikut. 2003. aastal tehti ka 98 pommiähvardust, neist koolidele 52.

Pommiplahvatuste arvu kasvu analüüsidest võib üheks plahvatuste sagenemist soodustavaks faktoriks pidada ka etteulatuvalt asjaolu, et alates 1. septembrist 2002. aastast kehtima hakanud Karistusseadustikus vähendati märgatavalt varasemat lõhkematerjali ebaseadusliku käitlemise eest ette nähtud karistuse ülem- ja alamäärat. Kui Kriminaalkoodeksis nähti § 207³ lg 2 (tsiviilkäibes keelatud lõhkematerjali ebaseaduslik valmistamine, omandamine, hoidmine, edasitoimetamine, vedamine, müümine ja edastamine) ette karistusena 5- kuni 15-aastane vabadusekaotus, siis Karistusseadustiku § 414 (lõhkematerjali ebaseaduslik käitlemine) kohaselt karistatakse tsiviilkäibes keelatud lõhkematerjali ebaseadusliku käitlemise korral isikut rahalise karistuse või kuni 6-

aastase vangistusega. Analoogselt on Karistusseadustikus vähendatud ka lõhkeseadeldise või selle olulise osa ebaseadusliku käitlemise eest ette nähtud karistust. Niisuguse kuriteo sooritanud isikut saab karistada kas rahalise karistusega või kuni 10-aastase vangistusega. Näitena võib tuua Kaitsepolitsei ameti kriminaalasja, mis käsitleb 04.10. 2003 kella 14.00 paiku Kohtla-Järvel Looga tn. 17 asuva "Kadri" garaažikooperatiivi boksis nr. 12 toimunud lõhkematerjali plahvatust, mille tagajärjel sai surma 1957. aastal sündinud Nikolai Sidorov. Sündmuskoha vaatlusel avastati ja võeti ära optilise sihikuga vintpüss, 15 elektridetonatorit, 1 sütik ja 38 erineva kaliibriga padrunit. Kriminaalmenetluses kogutud informatsiooni kohaselt oli N. Sidorovi puhul tegemist röövkalapüüdja ja salakütiga, kes hankis lõhkematerjali selleks, et omavalmistatud lõhkeseadeldise abil püüda kala.

Teiseks sarnaseks näiteks on 03.10. 2003 umbes kella 03.30 paiku Sillamäe linna prügimäel toimunud plahvatus, milles sai vigastada 1 inimene. Eeluurimisel tegid kaitsepolitseinikud kindlaks, et plahvatuse korraldasid kohalikud noormehed Pavel T., Aleksandr F. ja Artur M. Eelnevalt alkoholi ja narkootikumide tarvitanud noorukid otsustasid prügimäel katsetada ammoniidist, elektridetonatorist ja süütenööri koosnenud omavalmistatud lõhkeseadeldist.

Kolmas taoline plahvatus, mis kinnitab, et tavakodanikud on hakanud oma tegemistes julgelt lõhkeseadeldisi kasutama, toimus 18.10. 2003 kella 12.45 paiku Lääne-Viru maakonnas Saksa vallas endises "Männiku" sõjaväebaasis. Kriminaalasjas tehti kindlaks, et plahvatuse korraldas 1977. aastal sündinud Eno V., kes enda sõnul tahtis trotüülist, elektridetonatorist ja süütenööri koosnenud omavalmistatud lõhkeseadeldise tekitatud plahvatuse abil kätte saada endise Nõukogude okupatsiooniar mee raketibaasi aluses punkris asunud raudrelssi, et see hiljem Rakveres paiknevasse EMEX-i metallikokkuostu viia. Kõik kolm eespool kirjeldatud kuriteojuhtumit iseloomustavad ilmekalt vajadust karmistada lõhkematerjali ebaseadusliku käitlemisega seotud kuritegude karistusmäärasid. Vastasel korral ei saa välistada ulatuslikku ühiskondlikku kõlapinda tekitavate või inimohvritega lõppevate plahvatuste arvu taassuurenemist tulevikus.

Terrorismi ennetamisel omab erilist tähtsust kontroll ebaseadusliku lõhkematerjalide liikumise ja selle vahendajate ning kasutajate üle. Fakt, et ebaseaduslikus käibes oleva lõhkeainekoguse vähendamisel langeb ka plahvatuste üldarv, ei vaja ilmselt tõestamist. Kuivõrd Nõukogude okupatsiooniar meest maha jäänud lõhkematerjal, millega korraldati valdav enamus 1990-ndate algul toimunud plahvatustest, on käesolevaks ajaks peaaegu otsa saanud, siis kujunevad kurjategijate seisukohalt peamiseks illegaalse lõhkematerjali hankimise

potentsiaalseteks allikateks lisaks Virumaa kaevandustele ja Teise maailmasõja aegsetele lahingupaikadele ka Kaitseliit ja Eesti kaitsevägi. Siinjuures tuleb kahetsusega märkida, et ebaseadusliku lõhkematerjali sattumisele kurjategijate kätte aitavad kas lohakusest tingitult või saamahimust ajendatuna kaasa mitte ainult ajateenijad, vaid ka kaadrikaitseväelased.

Näitena võib tuua Kaitsepolitsei ameti poolt 14.03. 2003 algatatud kriminaalasja Eesti Rahuoperatsioonide Keskuse teenistujate (Jüri Tänav, Aramis Tullus ja Edmund Tänavots) ning relvalao ülema Jaan Kärsini suhtes, kes tegelesid tulirelvade laskemoona ning lõhkematerjalide ebaseadusliku vahendustegevusega. Kriminaalasja menetlemise käigus võeti nimetatud isikutelt ära 2054 erineva kaliibriga padrunit, jahipüss Иж -58 kaliibriga 16 ning 2 kg lõhkeainet (ammoniit).

Mõningal määral võib lõhkematerjali sattuda illegaalsesse käibesse ka lõhketöid teostavatest firmadest. Näitena võib tuua 2003. aasta 3. juuli, kui lõhketöödega tegeleva ettevõtte OÜ Voglers Eesti veoautost kukkusid lohakuse tagajärjel maanteele 63 detonaatorit. Õnnelikule lõpplahendusele vaatamata (kõik detonaatorid suudeti üles leida ja ohutusse kohta toimetada), on taolised rikkumised avaliku julgeoleku tagamise seisukohalt siiski lubamatud. 24.11. 2003 karistas Järva Maakohus süüdlast 10 000-ronnise rahalise karistusega.

2003. aastal tehtud pommiähvarduste arv suurenes 2002. aastaga võrreldes eelkõige üksikisikute korduvate pommiähvarduste arvelt. Nii näiteks tegi 14-aastane Amblas elav Relika Paštšenko ajavahemikul 13. veebruarist kuni 31. märtsini 2003 Järvamaa koolidele ja kauplustele telefonitsi viis pommiähvardust. 29.04. 2003 karistas Järva Maakohus R. Paštšenkot 2-aastase tingimisi vangistusega 2-aastase katseajaga ning mõistis tema vanematelt Järva Tarbijate Ühistule välja pommiähvardusega tekitatud üle 30 000 krooni suuruse kahju. Karistusest hoolimata tegi R. Paštšenko ajavahemikul 3.-5. oktoobri 2003 Tallinnas Stockmanni kaubamajale ja kobarkinole "Coca-Cola Plaza" veel viis pommiähvardust. Sarnaseid korduvalt pommiähvardusi teinud noorukeid tabati teisigi. Sisuliselt seega pommiähvarduste tegijate arv 2003. aastal ei suurenenud.

Aasta	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Väljakutsed	78	228	624	896	820	947	838	1444	1369	1301	1086	1016
Plahvatused	3	41	71	81	44	40	41	35	31	25	24/14*	30/16*
Hukkunuid	2	5	1	10	6	6	7	5	2	3	1	5
Vigastatuid	2	10	11	26	24	20	6	16	18	9	7/2*	19/7*
Pommiähvardused	7	97	125	221	161	150	184	445	454	214	93	98
neist: koolides	6	45	28	63	45	56	91	251	235	112	48	52
Pommikahtlused					135	102	100	148	222	206	179	132
Pommitehniline kontroll				52	58	86	278	296	537	384	70	83
Kahjutustatud lõhkekehad	228	1466	1958	4046	1898	949	2152	2340	1437	1347	1669	2875
Kaitsepolitsei poolt ära võetud lõhkeseadeldised				22		60	7	4	7	4	2	4
Kaitsepolitsei poolt ära võetud lõhkeainet (kg)			110	3343	üle 600	üle 100	98	46	25,5	16,2	11,9	6,5

Demineerimisalased väljakutsed, Päästeameti poolt likvideeritud ja Kaitsepolitseiameti poolt jälitustegevuse käigus ära võetud lõhkekehad, lõhkeseadeldised ja lõhkeaine (25.05.1992-31.12.2003).

- Lõhkeaine plahvatused

Korruptsioonivastane võitlus

Korruptsiooni paljastamine õiguskaitseorganites

2003. aasta korruptsioonivastase võitluse peamiseks suunaks oli jätkuvalt korruptsioonijuhtumite paljastamine õiguskaitseorganites. Eelkõige pöörati selles valdkonnas põhitähelepanu kohtu- ja politseikorruptsioonile, aga samuti ka pankrotihaldurite korruptiivsele tegevusele.

Korruptsiooniilmingud kohtutes mõjutavad otseselt õigusemõistmise objektiivsust ning kahjustavad seetõttu kogu Eesti õigussüsteemi usaldusväärsust nii siseriiklikul kui rahvusvahelisel tasandil. Nimetatud põhjusel on kohtukorruptsiooni paljastamine vaieldamatult kaitsepolitsei olulisimaks töösuunaks. Kuigi kohtusüsteemis seonduvad suurimad korruptsiooniriskid jätkuvalt tsiviilkohtute tegevusega, tuleb järjest rohkem tähelepanu pöörata ka kriminaalkohtutele, kus kõige korruptsiooniohtlikumaks valdkonnaks on endiselt kuriteo toimepannud isikute vahi alt vabastamine ning õigeksmõistvate kohtuotsuste tegemine või leebema kriminaalkaristuse kohaldamine süüdimõistmisel. Nii näiteks andis kaitsepolitsei 2003. aasta alguses kohtu alla Tallinna Linnakohtu kohtuniku Ain Truu, kes võttis altkäemaksu karistuse kandmisest tingimisi ennetähtaegse vabastamise eest ning keda süüdistati muuhulgas ka ebaseaduslikus vabaduse võtmises. Kohus mõistis Ain Truu toimepandud kuritegudes

süüdi ning karistas teda reaalse 2-aastase vangistusega. Teadaolevalt on see Eestis läbi aegade esimene juhtum, kus kohtunik mõistetakse oma professionaalse tegevusega seonduvalt süüdi nii rasketes ametialastes kuritegudes.

Samuti on jätkuvalt üheks kaitsepolitsei prioriteetseks töösuunaks korrupsiooni paljastamine politseisüsteemis, sest ühiskonna turvalisuse näol on tegemist üldinimliku väärtusega, mida peavad alati oluliseks riigi kõik kodanikud. Kuritegude ennetamisel ja tõkestamisel ning juba toime pandud kuritegude menetlemisel on politseile antud väga ulatuslikud volitused. Mõistetavatel põhjustel on niisuguste laialdaste volituste korruptiivne kuritarvitamine või teatud ringkonna huvides põhjendamatult ärakasutamine lubamatu. Ka 2003. aastal pööras kaitsepolitsei altkäemaksu või pistise võtmise juhtumite paljastamisele politseisüsteemis suurt tähelepanu.

Nii näiteks pidas kaitsepolitsei 2003. aasta maikuus pikaajaliste jälitusürituste tulemusena kinni Tallinna Politseiprefektuuri Lõuna politseiosakonna kriminaaltalituse politseivaneminspektor Andrei O., keda süüdistatakse koos eraisikust vahendaja Victor K.-ga altkäemaksu ja pistise nõudmises. Süüdistuse järgi nõudsid Andrei O. ja Victor K. Tallinna Politseiprefektuuri poolt menetletavas kriminaalasjas eeluurimise all olevalt isikult altkäemaksu tema suhtes alustatud kriminaalasja lõpetamise korraldamise eest. Samuti nõudsid Andrei O. ja Victor K. pistist ühelt teiselt isikult tema poolt Tallinna Politseiprefektuurile esitatava kriminaalmenetluse alustamise avalduse kiirema lahendamise eest. Seejuures on huvipakkuv asjaolu, et vaidlusalused kriminaalasjad ei olnud üldse Andrei O. menetluses, vaid tema üksnes mõjutas nende tegelikke uurijaid tegema talle soodsaid otsuseid.

Samast juhtumist koorub aga ilmekalt välja veel üks politseikorrupsioonile omane ohtlik tendents. Nimelt on mitmed endised politseiametnikud ning ka teenistuses olevad politseiametnikud asunud aktiivselt tegelema ettevõtlusega juriidiliste konsultatsioonide ja inkassoteenuste valdkonnas. Seejuures kasutatakse ära nii oma politseitöölaseid teadmisi kui ka tuttavaid (politsei)ametnike hulgast. Vaatluse all oleva juhtumi muutiski tähelepanuväärseks asjaolu, et Andrei O. abikaasa nimele on äriregistris registreeritud äriühing, mis tegeleb muuhulgas inkassoteenuste osutamisega. Eeluurimisel selgitati välja, et Andrei O. ja Victor K. kasutasidki kriminaalmenetluse alustamist kui ühte võimalikku mõjutusvahendit, et sisse nõuda oma äriühingu klientide kahtlasi või lootusetuid võlgu. Kõnealune äriühing kujutas endast seejuures lihtsat katet varjamaks politseiametnike ebaseaduslikku tegevust ning andmaks sellele väliselt legaalset ilmet.

Seega ei olnud kõnealuse näite puhul tegemist mitte ühekordse ega juhusliku altkäemaksu või pistise võtmisega, vaid süstemaatilise kuritegeliku käitumisega ning raha väljapumpamise mehhanismiga mõlemalt osapoolelt – nii võlausaldajalt kui ka võlgnikult. Võlausaldaja maksis kriminaalmenetluse alustamise ja kuriteoavalduse läbivaatamise eest ning võlgnik hiljem tema suhtes alustatud kriminaalasja lõpetamise eest. Altkäemaksu ja pistise võtmisele kaasa aidanud Victor K-d süüdistatakse lisaks altkäemaksu ja pistise võtmisele kaasaaitamises ka lõhkematerjali, tulirelva, laskemoona ja tulirelva helisummutite ebaseaduslikus omandamises ja hoidmises. Mõlemad isikud on antud kaitsepolitsei poolt kohtu alla.

Pankrotihaldurite võimaliku korruptiivse tegevuse tuvastamiseks alustas kaitsepolitsei süstemaatilist teabehanget 2002. aastal ning praeguseks võib tehtud tööga selles valdkonnas rahule jääda. Korrupsiooniriskid pankrotihaldurite tegevuses on seotud peamiselt ametialase positsiooni ebaseadusliku ärakasutamisega või pankrotivarade omastamisega. Samas on laekunud informatsiooni ka konkreetsetest altkäemaksu ja pistise võtmise juhtumitest. 2003. aasta mais pidas kaitsepolitsei pistise võtmises kahtlustatavana kinni pankrotihaldur Gunnar Kivila. Süüdistuse kohaselt nõudis Gunnar Kivila pistist ühe pankrotistunud firma varade kasutamiseks sõlmitava rendilepingu allkirjastamise ning firma tegevuse jätkamise lubamise eest. Kohus mõistis Gunnar Kivila toimepandud kuriteos süüdi ning karistas teda 3-aastase tingimusliku vangistusega 2,5-aastase katseajaga.

Lisaks eelmainitud pistise võtmise juhtumile, on pankrotihaldurite puhul esinenud ka pankrotistunud äriühingute vara omastamist. Kuna riiklik kontroll pankrotihaldurite tegevuse üle praktiliselt puudub, siis on riisumisskeemid reeglina küllaltki lihtsad. Samas kasutatakse ka mõneti keerulisemaid meetodeid, kus ettevõtte varad kanditakse pankrotipesast välja pankrotihalduri enda poolt värvatud variisikute ehk "tankistide" nimel olevatele äriühingutele. 2003. aastal alustas kaitsepolitsei riisumiskahtluste tõttu kriminaalmenetlust nii pankrotihaldurina kui ka kohtutäiturina tegutsenud Kersti K. tegevuse uurimiseks. Süüdistuse kohaselt riisus Kersti K. aastatel 1998 kuni 1999 ühe pankrotistunud kütusefirma vara, põhjustades sellega äriühingu võlausaldajatele suure varalise kahju. Kõnekas on seejuures ka fakt, et pärast kriminaalmenetluse alustamist hävitas Kersti K. ära kõik tema käsutuses olnud pankrotistunud firma raamatupidamisdokumendid ning muud kriminaalasja objektiivselt lahendamiseks vajalikud tõendid. Käesolevaks hetkeks on kaitsepolitsei esitanud Kersti K.-le süüdistuse nii pankrotistunud firma varade riisumises kui ka ametiseisundi kuritarvitamises ja ametlike dokumentide hävitamises, kuid kriminaalasja menetlemine veel jätkub.

Korruptsiooni paljastamine maksude laekumist tagavates ametites

Kõnealuse valdkonna prioriteetseks töösuunaks oli korruptsioonijuhtumite paljastamine riigi maksuhaldurite tegevuses ning Eesti Vabariigi piiri- ja tollipunktides.

Tollikorruptsiooni lahutamatu osana figureerib endiselt altkäemaksu või pistise võtmine teatud toimingute tegemise või tegemata jätmise eest. Kuritegelikud grupid, kes tegelevad salakaubaveo või piiriüleste maksupettustega, on mõistagi huvitatud sellest, et oma inimene tollis nende kauba kontrollimatult üle riigipiiri lubaks või toimepandavat maksupettust varjata aitaks. Harvad pole juhused, kus maksupettuse eesmärgil ringlevad tollis üksnes kauba saatedokumendid ja -deklaratsioonid. Kuna mitmetest põhjustest johtuvalt on altkäemaksu või pistise võtmine tolliametnike poolt olnud läbi kogu iseseisvusaja suhteliselt tõsiseks probleemiks, siis ei ole üksikjuhtumite kajastamine siinkohal otstarbekas. Välja võib tuua vaid ühe ilmekaima juhtumi.

2003. aastal pidas kaitsepolitsei jälitustegevuse tulemusena kinni ning andis altkäemaksusüüdistusega kohtu alla Edela Tolliinspektuuri Pärnu tollipunkti liikuva kontrollgrupi inspektorid Kersti Koitla, Villem Karotamme ja Stanislav Lootuse. Mainitud tolliametnikud pressisid välja altkäemaksu autovedudega tegeleva firma juhatajalt, kelle veoauto kütusepaagist avastati erimärgistatud kütust, mille kasutamine on tavasõidukites keelatud. Kohus mõistis tolliametnikud toimepandud kuritegudes süüdi ning karistas neid kõiki 2-aastase tingimusliku vangistusega 3-aastase katseajaga.

Piirpunktides toimuva salakaubaveo tõkestamiseks ning korrumpeerunud riigiametnike paljastamiseks viib kaitsepolitsei paralleelselt tolliametnikega läbi jälitustegevust ka Piirivalveameti ning selle allüksuste töötajate suhtes, kuna enamasti tegutsevad salakaubaveo organisaatorid, tolliametnikud ja piirivalvurid üheskoos kuritegelikus grupis. Piirivalve allüksuste puhul on peamised korruptsiooniriskid seotud eelkõige piirivalveametnike poolse altkäemaksu või pistise võtmisega seoses teatud isikute kontrollimata jätmisega või nende poolt toime pandud võimalike rikkumiste varjamise või fikseerimata jätmisega. Samuti on esinenud juhtumeid, kus piirivalveametnikud on teinud omakasupüüdlikel eesmärkidel altkäemaksu või pistise eest koostööd salakaubaveo ning maksupettustega tegelevate kuritegelike gruppidega.

2003. aasta juunis peeti kaitsepolitsei poolt menetletavas kriminaalasjas Ida-Virumaal Narva jões Vasknarva piirivalvekordoni valvataval alal kinni Ida-Viru Piirivalvepiirkonna arst leitnant Vladimir D., keda kahtlustatakse koos Narva linna elanike Kalev K., Andrei S., Eduard K., Aleksei M. ja Gennadi M.-ga salakaubaveo toimepanemises.

Kinnipidamisel võeti kurjategijailt ära üle 1300 liitri kanistritesse valatud salapiiritust. Salakaup toodi Venemaalt Eestisse mootorkummipaadiga. Edasi pidi piiritus transporditama Narva linna, kus seda sooviti turustada võltsalkoholi tootjatele. Kriminaalasia eeluurimisel selgitati välja, et kahe kuu jooksul jõudis kõnealune kuritegelik grupp tuua Venemaalt Eestisse salakaupa kokku kahel korral. Kaitsepolitsei jaoks muudab asja eriti huvipakkuvaks asjaolu, et gruppi nõustas just piirivalveohvitser Vladimir D., kes instrueeris salakaubavedajaid muuhulgas ka piirivalverežiimi osas. Samuti püüdis Vladimir D. värvata Vasknarva piirivalvekordoni isikkoosseisu hulgast altkäemaksu eest ajateenijaid, kes oma vahetuse ajal looksid tema kuritegelikule grupile võimaluse ebaseaduslikuks piiriületuseks ning salakaubaveoks.

Eelkirjeldatud juhtum ei ole sugugi erandlik, sest analoogilisi näiteid võib tuua ka teiste piirivalveallüksuste kohta. 2003. aasta alguses anti kaitsepolitsei kriminaalajas kohtu alla Kagu Piirivalvepiirkonna Luhamaa piiripunkti piirivalvur Sven Mäe, kes võttis eelneval kokkuleppel altkäemaksu ning jättis piiriületusel kontrollimata sõiduauto, aidates niiviisi teadlikult kaasa salakaubaveo toimepanemisele. Kohus mõistis piirivalvur Sven Mäe altkäemaksu võtmises süüdi ning karistas teda osaliselt reaalse vangistusega. Sven Mäele kohtus määratud 2-aastasest vangistusest pidi ta realselt ära kandma 2 kuud ning ülejäänud karistus ei kuulu ärakandmisele vaid juhul, kui ta ei pane 3 aasta jooksul toime uut kuritegu.

Võitlus aktsiisikaupadega seonduvate kuritegudega – illegaalne kütuseäri

Aktsiisikaupade osas oli kaitsepolitsei üheks tegevussuunaks 2003. aastal jätkuvalt võitlus illegaalse ehk ebaseadusliku kütuseäri vastu. Tegemist on kuriteoliigiga, mis kujutab eelkõige ohtu Eesti majanduslikule stabiilsusele ning sellest tulenevalt laiemas tähenduses ka kogu riigi julgeolekule. Kütuseäri seotud maksupettuste tulemusena jääb igal aastal riigikassasse laekumata sadu miljoneid kroone makse ning ühtlasi satub kuritegelike struktuuride kaudu ringlusesse suur hulk nn. musta raha. Võttes arvesse, et kõnealuste pettuseskeemidega on sageli seotud ka korrumpeerunud ametnikud erinevatest riigistruktuuridest, on kaitsepolitsei illegaalse kütuseäri ohjeldamisele mitmeid aastaid suurt tähelepanu pööranud.

Illegaalse kütuseäri seonduvalt on endiselt kõige problemaatilisemaks valdkonnaks erimärgistatud vedelkütusest lisaainete ebaseaduslik eemaldamine ehk nn. kütusepesu. Diiselkütuse ja erimärgistatud vedelkütuse importimist ning tarbimist iseloomustavad statistilised näitajad viitavad küll sellele, et tänu erinevate ametkondade ühistele jõupingutustele on olukord muutunud

tervikuna tunduvalt paremaks, kuid rahuldavaks seda siiski lõppkokkuvõttes veel pidada ei saa. Kütusepesu kõrval on illegaalses kütuseäris üpris suur osakaal siiski ka kütuse salakaubaveol, mille tõttu jääb riigil samuti saamata kümneid miljoneid kroone aktsiisimaksu. Samas on kütuse salakaubavedu võrreldes kütusepesuga suhteliselt teisejärguline probleem, sest kontroll kaupade liikumise üle on viimastel aastatel tunduvalt tõhustunud. Kaitsepolitsei on pööranud selle töövaldkonna teabehanke tähelepanu peamiselt meritsi toimuva kütuse salakaubaveo paljastamisele.

Näiteks 2003. aasta mais anti pärast ligi kolmeaastast põhjalikku eeluurimist kaitsepolitsei poolt kohtu alla kütuse salakaubavedajate grupp, kuhu kuulusid Eduard B., Jüri R. ja Vladimir K. Kõnealune kuritegelik grupp toimetas aastatel 2000 kuni 2001 läbi Saaremaa Roomassaare sadama kolmel korral salakaubana Eestisse 6 824 tonni bensiini oktaaniarvuga 95, mille tulemusena jäi riigil kokku saamata 49 500 000 krooni ulatuses käibe- ja aktsiisimaksu. Tõenäoliselt on tegemist läbi aegade ühe suurima avastatud salakaubaveoskeemiga. Kõnekas on seejuures fakt, et samas kriminaalasjas anti ametiseisundi kuritarvitamises kohtu alla ka Kuressaare tollipunkti endine juhataja Mart K., kes aitas oma tegevusega grupi seaduserikkumistele vahetult kaasa. Niisugused ulatuslikud kütuse salakaubaveojuhtumid, kus riiki tuuakse korraga tuhandeid tonne kütust ebaseaduslikult, on aga siiski üsna erandlikud.

Kui 2002. aasta teisel poolel keskendus kaitsepolitsei peamiselt just kütusepesuga tegelevate kuritegelike struktuuride paljastamisele, siis 2003. aasta esimesel poolaastal keskendus põhitähelepanu kütuse sertifitseerimisega tegelevate kütuselaborite ebaseaduslikule tegevusele. Nimelt on mitmetest kütuse jae- ja hulgimüügifirmadest ning kütuse importimisega tegelevatest firmadest kontrollreidide käigus avastatud kütusesertifikaate, mis ei vasta oma sisu poolest kütusenäitajate osas tegelikkusele ning on seetõttu võltsitud. Nii näiteks on esinenud juhtumeid, kus imporditav või müüdav kütus peaks sertifikaadi kohaselt vastama kõigile kehtestatud nõuetele, kuid tegelikkuses näitavad kontrollimisel võetud kütuseproovid hoopis midagi muud. Reeglina on niisugusel juhul tegemist kütusega, mis on kas kütusetransiidi käigus varastatud või millelt on erimärgistus ebaseaduslikult eemaldatud.

2003. aasta juunis tõendati kütuse sertifitseerimisega tegeleva OÜ B.E.I. Survey juhatuse esimehe ja omaniku Aleksei V. ebaseaduslik tegevus fiktiivse kütusesertifikaadi väljastamisel altkäemaksu eest. OÜ B.E.I. Survey oli üks viiest Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ja Eesti Akrediteerimiskeskuse poolt akrediteeritud ettevõttest, kellel on õigus tegutseda riigi poolt volitatud asutusena kütuse sertifitseerijana. Kuriteo matkimise ajal võttis

Aleksei V. 7000 krooni altkäemaksu kvaliteedinõuetele mittevastavale diislikütusele fiktiivse vastavusseritifikaadi väljastamise eest. Seejuures oli Aleksei V. teadlik, et tema firmasse kontrollimiseks toodud kütus ei vasta tegelikkuses diislikütusele kehtestatud nõuetele. Väljastatud sertifikaadile kirjutas Aleksei V. fiktiivse proovivõtmise akti numbri ning OÜ B.E.I. Survey eksperdi Aleksandr D. ja iseenda allkirjad, tõendades sellega, et kontrollimisele saadetud kvaliteedinõuetele mittevastav kütus vastab diislikütusele kehtestatud nõuetele. Eeltoodust tulenevalt esitas kaitsepolitsei Aleksei V.-le süüdistuse altkäemaksu võtmises ja ametialases võltsimises ning saatis ta kohtu alla. Samuti tühistati OÜ B.E.I. Survey akrediteering, mis lubas tegutseda riigi volitatud kütuse sertifitseerijana. Kõnealune juhtum viitab ilmekalt tõigale, et riigipoolne kontroll kütuse sertifitseerimisega tegelevate ettevõtete üle peaks olema senisest tunduvalt tõhusam ja sagedasem.

Korruptsiooni paljastamine ministeeriumites ja nende keskallasutustes

Ministeeriumite ja nende keskallasutuste korruptsiooni puhul kujutavad endast vaieldamatult kõige suuremat ohtu just need ametnikud, kes võtavad oma tavapärase tööülesannete täitmise eest pistist või jätavad ebaseaduslikult osa tööülesannetest täitmata ning saavad selle eest altkäemaksu. Pöörates 2003. aastal kõnealusele problemaatikale jätkuvalt suurt tähelepanu, paljastas Kaitsepolitsei amet terve rea taolisi altkäemaksu- ja pistisejuhtumeid. Nii näiteks anti kaitsepolitsei poolt uuritud kriminaalasjas 2003. aasta mais kohtu alla Tööhõiveameti töövahendusosakonna juhataja Anneli Sild, kes väljastas altkäemaksu eest võltsitud tööraamatu, millesse kantud andmed tööstaaži kohta ei vastanud tegelikkusele. Samuti määras Anneli Sild osakonnajuhatajana oma tuttavatele töötutele abiraha, mille saamiseks viimastel puudus seaduslik alus. Kohus karistas Anneli Silda altkäemaksu võtmise ja ametiseisundi kuritarvitamise eest 2-aastase tingimusliku vangistusega 2-aastase katseajaga.

Tähelepanuväärne on seejuures asjaolu, et samas kriminaalasjas anti kohtu alla ka Tööhõiveameti tööandjateenindamise osakonna juhataja Mati Karu, kes võltsis koos oma tuttava Peeter Krimpega dokumente, mille alusel väljastati asotsiaalsele isikule Tööhõiveametist töötutele mõeldud riigieelarvelist tööturutoetust. Hiljem, kui toetus oli laekunud asotsiaalse isiku pangaarvele, võtsid Mati Karu ja Peeter Krimpe selle isiku pangakontolt sularahas välja ning omastasid. Kohus karistas Mati Karu ja Peeter Krimpet dokumendi võltsimise ja kelmuse eest vastavalt 3600- ja 3060-krooniste rahaliste karistustega.

Lisaks altkäemaksu ja pistise võtmisele on ministeeriumite ja nende keskallasutuste ametnike korruptsiooniriskid seotud ka oma

ametiseisundi ebaseadusliku ärakasutamisega. Seejuures kuritarvitatakse ametiseisundit sageli just omakasupüüdlikel eesmärkidel, rikkudes muuhulgas korruptsioonivastases seaduses sätestatud töökoha- ja tegevuspiiranguid ning toimingupiiranguid. Töökoha- ja tegevuspiirangutest rikutakse ametnike poolt endiselt keeldu olla äriühingu juht- või järelevalveorgani liige ning toimingupiirangutest keeldu sooritada tehinguid iseendaga ja muid huvide konfliktiga seotud tehinguid.

2003. aasta teisel poolaastal andis kaitsepolitsei ametiseisundi kuritarvitamises, võltsimises ja riigisaladuse avalikustamises süüdistatuna kohtu alla Kaitseministeeriumi kaitsepoliitika asestantsleri Margus Kolga, kes tellis korruptsioonivastases seaduses sätestatud toimingupiiranguid rikkudes aastatel 1996 kuni 2002 ligi 982 000 krooni ulatuses tõlketöid oma emale kuuluvast osahingust. Tõlketööde teostamiseks sõlmis aseantsler isiklikult Kaitseministeeriumi kantsleri ülesandeid täites oma ema firmaga vastavasisulise töövõtulepingu. Kriminaalasjas kogutud materjalide põhjal oli tõlketööde teostamise põhiliseks initsiaatoriks ning tõlgitud materjalide vastuvõtjaks Kaitseministeeriumi poolelt just Margus Kolga. OÜ-st Kerti sai muuhulgas varalist kasu ka endise aseantsleri elukaaslane, kes oli enamikul juhtudest tõlketööde vahetuks teostajaks. Samas on OÜ-st Kerti saanud töötasu ka mitmed teised aseantsleri sugulased ja tuttavad. Kõnealuse kriminaalasja puhul väärrib samuti märkimist fakt, et pärast kriminaalmenetluse alustamist üritas Margus Kolga rikkumist varjata, võltsides seejuures Kaitseministeeriumi ja OÜ Kerti vahel sõlmitud lepingut. Kohus mõistis endise kõrge riigiametniku toimepandud kuritegudes süüdi ning karistas teda 48 600 krooni suuruse rahalise karistusega.

2003. aastal andis kaitsepolitsei korruptsioonisüüdistusega kohtu alla ka Sotsiaalministeeriumi kunagise aseantsleri ning Põhja-Eesti Regionaalhaigla juhatuse esimehe Ahti Kallikormi. Süüdistuse kohaselt laskis Ahti Kallikorm Sotsiaalministeeriumi aseantslerina ja Eesti Tervishoiuprojekti direktorina OÜ Kotkero juhatuse liikmel Ants Johansonil kanda aastail 1998-1999 Ahti Kallikormile kuuluva madala maksumääraga piirkonnas registreeritud äriühingu Greenleaf Systems S.A. arvetele üle raha ligi 290 000 krooni teenuste eest, mida äriühing Greenleaf Systems S.A. ei olnud OÜ-le Kotkero tegelikult osutanud. Kuna OÜ-l Kotkero oli Sotsiaalministeeriumiga samal ajal sõlmitud ka pikaajaline projektijuhtimisleping Ahti Kallikormi järelevalve all olevas valdkonnas, siis rikkus Ahti Kallikorm korruptsioonivastase seaduse neid sätteid, mille kohaselt ametiisik ei või vastu võtta kingitusi ega nõustuda soodustustega, mis võivad kas otseselt või kaudselt mõjutada tema teenistuskohustuste erapooletut täitmist.

Maksuvabades piirkondades registreeritud äriühingute puhul on tegemist vaieldamatult kõrgendatud korrupsiooniohu allikatega, kuna osalus off-shore firmades on anonüümne ning seetõttu on nende firmadega sooritatavate võimalike huvide konfliktiga seonduvate tehingute hilisem tuvastamine äärmiselt keeruline. Samuti võib madala maksumääraga piirkondades registreeritud äriühingute kasutamine olla seotud võimalike maksupettuste toimepanemisega või maksude tasumisest kõrvalehoidumisega. Kohus mõistis Ahti Kallikormi talle inkrimineeritud kuritegudes süüdi ning karistas teda 14 760 krooni suuruse rahalise karistusega.

Aegumatute kuritegude kohtueelne uurimine

2003. aasta lisa kaitsepolitsei alustatud kriminaaltoimikutesse inimsusevastastes kuritegudes mitu kohtuotsust. Kaks kriminaalasja leidsid süüdimõistva lõpplahenduse.

5. märtsil 2003.a. jättis Riigikohus menetlusloata 19. detsembril 2002.a. Tallinna Ringkonnakohtus süüdi mõistetud Juri Karpovi kassatsioonkaebuse 1949.a. märtsiküüditamist käsitlevas kriminaalasjas, millest kirjutasime pikemalt eelmises aastaraamatus.

Valga Maakohu 09.04. 2003 otsusega mõisteti endine NSV Liidu Siseministeeriumi Elva rajooniosakonna ülem, julgeolekuohvitser Vladimir Penart süüdi KrK § 61'1 lg 1 järgi ja karistati 8-aastase vangistusega. KarS § 73 lg 1 kohaselt jäeti vangistus V. Penarti suhtes tingimisi kohaldamata, kui ta 3-aastase katseaja kestel ei pane toime uut kuritegu. Sama kohtuotsusega mõisteti Vene NFSV KrK § 136 a järgi (sic !) süüdi ka V. Penarti endine agent Rudolf Tuvi ja karistati teda 8-aastase vangistusega. KrMK § 5 lg 2 alusel vabastati R. Tuvi karistuse kandmisest seoses aegumistähtaaja möödumisega.

Kaitsepolitsei ameti süüdistuse kohaselt oli V. Penart vastutav kolme metsavenna tapmise eest. Neist kahes tapmises osales agendina R. Tuvi, kusjuures ühes tapmise vahetu toimepanijana ehk nn. mõrvaragendina (agent-bojevik).

Esimese astme kohtu otsuse kaebasid edasi nii kohtualune V. Penart kui prokurör. Viimane seepärast, et Valga Maakohus pidas V. Penarti süüdistuses tõendatuks vaid üht tapmist ja kvalifitseeris R. Tuvi toimepandu inimsusevastasest kuriteost ümber tapmiseks omakasu ajendil.

2. septembril 2003.a. tühistas Tartu Ringkonnakohtus nimetatud otsuse ja tunnistas mõlemad süüdistused täies mahus tõendatuks. Mõlemad kohtualused mõisteti süüdi inimsusevastastes kuritegudes KrK § 61'1 lg 1 järgi ja ringkonnakohtus karistas neid 8-aastase vangistusega,

jättes vangistuse KarS § 73 lg 1 alusel tingimisi kohaldamata, kui nad 3-aastase katseaja kestel ei pane tahtlikult toime uut kuritegu.

Vladimir Penarti kaitsja esitas Ringkonnakohtu otsusele kassatsioonkaebuse Riigikohtusse. 18. detsembril otsustas Riigikohtu kriminaalkolleegium jätta kassatsioonkaebus rahuldamata ja Ringkonnakohtu süüdimõistev otsus muutmata.

10. oktoobril 2003 mõistis Saare Maakohus KrK § 61'1 lg 1 järgi inimsusevastases kuriteos süüdi Pjotr Kislõi ja August Kolki. Nende kaitsja esitatud apellatsioonikaebused jättis Tallinna Ringkonnakohus 27.01.2004 rahuldamata. Tegemist on esimeste kohtualustega, kelle materjalid eraldas kohus kogu 1949. aasta märtsiküüditamist Saaremaal käsitletud hiigelkriminaalasjast. Viimases on kohtu alla antud lisaks veel kuus endist julgeolekuohvitseri ja miilitsat.

Märtsiküüditamise kvalifitseerimine genotsiidina

29. septembril 2003 alustas kaitsepolitsei 1949. aasta märtsiküüditamise Hiiumaa episoodi eeluurimist. Uue menetluse aluseks olevad materjalid eraldati kogu Eestis toimunud küüditamist käsitlevast mahukast kriminaalasjast, mida kaitsepolitsei uurib juba alates 1995. aastast.

25. märtsil 1949 saatis NSV Liidu okupatsioonivõim Eestist välja Siberisse üle 20 000 inimese, neist Hiiumaalt 84 perekonda 261 inimesega. Nii nagu Eesti teisteski maakondades, juhtisid Hiiumaal tsiviilelanike küüditamist vahetult Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei ja Riikliku Julgeoleku Ministeerium (Riikliku Julgeoleku Komitee - KGB eelkäija). Osalesid ka NSV Liidu Siseministeerium ja piirivalveväed. Sundkorras ja relva ähvardusel kaasati inimeste küüditamisse kohalikud "partei- ja nõukogude aktivistid" ning "usaldusväärsed kolhoosnikud".

Hiiumaa küüditamise eeluurimine sarnaneb varasemate maakondade kaupa läbi viidud menetlustega küüditamisest – näiteks ülalmainitud Saaremaa küüditamise kriminaalasjaga.

Hiiumaa märtsiküüditamise kriminaalasi on aga ühel põhjusel täiesti uudne. Varasemad eeluurimised ja kohtuotsused on lähtunud Kriminaalkoodeksist, mis 1. septembril 2002.a. kehtivuse kaotas. Inimsuse vastu suunatud süütegude ja sõjasüütegude osas on kehtiva Karistusseadustiku regulatsioon märkimisväärselt erinev, nõudes täpsemat kvalifitseerimist.

Küüditamist KrK § 61'1 lg 1 järgi kuriteona kvalifitseerides pole Eesti õiguskaitseorganid pidanud seni genotsiidi ja laiemas mõttes inimsusevastase kuriteo vahel ranget vahet tegema: mainitud paragrahv ja lõige hõlmavad mõlemat kuritegu. Koodeksist lähtuvalt püüdis Riigikohus K.-L. Paulovi lahendis neid küll piiritleda, kuid küüditamise kohtuasjades pole seda probleemi varem tõstatatud.

Kehtiv Karistusseadustik nõuab kuriteo kvalifitseerimisel selgelt genotsiidi eristamist inimsusvastasest kuriteost. Genotsiid on küüditamise võimalikest kvalifikatsioonidest raskeim. Seega on küsimus praktiliselt aktuaalne ning õiguslikust aspektist huvitav.

Genotsiidikuriteo objektiivseks küljeks piisab teatud rassilise või sotsiaalse grupi (lubatagu lugeda rahvuslikku, etnilist ja usulist gruppi samuti sotsiaalseteks gruppideks) asetamisest elamistingimustesse, mis on põhjustanud grupi osalise või täieliku hävimise ohu. 1948.a. Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsiooni artikkel 2 tunnustab sellise grupina üksnes riikkondset, etnilist, rassilist ja usulist gruppi. Olulisim tunnus, mis genotsiidikuritegu inimsusevastasest kuriteost eristab, on kurjategija eesmärk see grupp täielikult või osaliselt hävitada.

Analüüsid NSV Liidu võimuorganite pikaajalist süstemaatilist tegevust ja selle tagajärgi Eesti rahvastikule, võib järeldada, et okupatsioonirežiimi eesmärgiks oli pikemas perspektiivis hävitada eestlased kui etnos. Vastav argumentatsioon nõuaks omaette artikli mahtu, kuid mis veelgi olulisem – eesti rahva hävitamise tahtlust kui genotsiidikuriteo subjektiivse külje olulisimat elementi oleks võimalik tuvastada vaid väga üksikute tippkommunistide või -tšekistide puhul ja selle kohtus tõendamise olemasolevate arhiividokumentide abil on praktiliselt võimatu. Kaitsjail on kasutada vastuargument, et ka kompartei ja julgeolekuorganite kohalikus ladvikus oli eestlasi, kes oma rahvust maha ei salanud.

Hilisema rahvusvahelise suundumusena on mitmed riigid täiendanud genotsiidi võimalike ohvrite loetelu poliitiliste gruppidega. Eesti seadus peab alates 1995. aastast genotsiidiks igasuguse sotsiaalse grupi hävitamisele suunatud tegevust, eraldi on ära märgitud okupatsioonirežiimile vastupanu osutavat gruppi. Mida viimase all päris täpselt mõista, pole keegi lahti seletanud. K.-L. Paulovi lahendis tegi Riigikohus avalikkusele selgeks, et näiteks ühes punkris elavat või koos tegutsevat metsavendade salka niisuguseks grupiks pidada ei saa, sest tegu pole grupiga, kuhu kuulutaks objektiivsete tunnuste põhjal, mida ise ei saa omal äranägemisel lihtsalt muuta. Järgnevalt püüame aga selgitada, kas 1949. aasta märtsis küüditatud olid okupatsioonirežiimile vastupanu osutav sotsiaalne grupp (võimalik, et ka selliste gruppide kogum).

Küüditatud kui okupatsioonirežiimile vastupanu osutav sotsiaalne grupp

Ainuüksi fakt, et küüditati perede kaupa, näitab, et küüditamise eesmärk oli elimineerida terveid inimgrupe, mitte üksikuid isikuid, kelle puhul on tuvastatud nende mistahes personaalne süü või ohtlikkus. Kuid ka küüditamisele kuuluvad pered määrati kindlaks grupitunnuste järgi.

Küüditamise aluseks olevast NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusest nr. 390-138ss (vt Lisa), Julgeoleku Ministeeriumi (MGB) ja NSVL Siseministeeriumi poolt koostatud operatsiooni "Priboi" ettevalmistamise ja läbiviimise käskkirjadest, plaanidest ja tulemuste kokkuvõttest ning küüditatavate perede arvestustoimikutest nähtub, et NSV Liidu tippjuhtkond ja MGB määratlesid küüditamisele kuuluvad isikud mitte nende individuaalse tegevuse, vaid sotsiaalsete grupitunnuste järgi. Nendeks olid:

1. Kuulumine sotsiaalsesse gruppi, keda okupatsioonivõim nimetas "kulakuteks". "Kulaklike" majapidamiste nimekirjad moodustati juba aastail 1947-1948 eesmärgiga rakendada diferentseeritud kõrgemat maksumäära jõukamatele talumajapidamistele. Grupikuuluvus oli seega määratletud üksnes varandusliku seisuga järgi, mis on sotsiaalne tunnus.
2. Kuulumine perekonda, mille vähemalt üks liige oli:
  - a. kohtulikult represseeritud metsavend;
  - b. tapetud metsavend;
  - c. metsavend vabaduses;
  - d. "legaliseeritud", st. represseerimata endine metsavend;
  - e. kohtulikult represseeritud metsavendade abistaja;
  - f. "natsionalist" - nii nimetati MGB terminoloogias isikuid, keda oli kohtulikult represseeritud "kontrrevolutsiooniliste kuritegude" eest ja pagulasi (välismaale põgenemist kvalifitseeriti "kodumaa reetmisena", mis oli samuti üks "kontrrevolutsiooniline kuritegu"). Kõik "kontrrevolutsioonilised kuriteod" olid tegelikult poliitilise meelsuse väljendused, mille okupatsioonivõim oli oma kuritegelikes huvides kriminaliseerinud.

Termin „natsionalist“ laienes tšekistide kõnepruugis kõigile kategooriatesse 2a-2f kuuluvate perede liikmetele eristamaks neid „kulakutest“.

Pealtnäha olid "Kulakud" ja "natsionalistid" üpris erinevad kategooriad - esimesed justkui jõukad talupidajad (vähemalt kunagi olid nad jõukad olnud) ja teised enamasti isata perekonnad, kellelt okupatsioonivõim oli elatusvahendid ära võtnud juba aastatel 1944-1945. Viimased kuulusid 1949.a. sageli kõige vaesemate perede hulka. Siiski ühendas kõiki neid kategooriaid üks ühine grupitunnus - oma perekondlike sidemete, st. sotsiaalse päritolu tõttu oli või võis olla

nende poliitiline meelsus okupatsioonivõimu suhtes ebasoodne. Seega on küüditatud isikute grupp käsitatav okupatsioonivõimule (eelkõige passiivset) vastupanu osutanud sotsiaalse grupina, mille täielik või vähemalt osaline hävitamine sai olla MGB operatsiooni "Priboi" ainus tegelik eesmärk.

Grupi hävitamisele suunatud tegevus

Eelnevalt põhjendasime, miks küüditatute näol oli tegemist okupatsioonirežiimile vastupanu osutava sotsiaalse grupiga. Järgnevalt selgitame, milles avaldus küüditamise korraldanud ja läbi viinud MGB tahtlus see grupp osaliselt või täielikult hävitada ning grupi asetamine elamistingimustesse, mis põhjustasid selle osalise või täieliku hävimise ohu:

1. NSV Liidu Ministrite Nõukogu 29.01.1949.a. määruse nr. 390-138ss punktiga 2 (vt Lisa) nähti ette, et kitsamas mõttes küüditamisele (ehk inimeste transportimisele okupeeriva riigi kaugematesse piirkondadesse) järgneb eluaegne sundasumine erinevates Siberi oblastites ja kraides. Küüditatud eestlased olid seega hajutatud ning oma loomulikust sotsiaalsest ja majanduslikust keskkonnast isoleeritud – välistatud olid nii emakeelne kooliharidus, kirik, ajakirjandus kui ka piisavad suhtlemisvõimalused. Isegi juhul, kui pealesunnitud rasketest elutingimustest ja ebapiisavast arstiabist tekitatud kõrgem suremus ei oleks küüditatud füüsiliselt hävitanud, on ilmne, et üle ühe inimpõlve ei oleks küüditatud Siberis saanud sotsiaalse või rahvusliku grupina eksisteerida.
2. Bolševike tollaegne ametlik või muidu laialt levinud retoorika isegi ei häbenenud okupatsioonivõimude repressioonide eesmärki sõnastada. Räägiti "kulakluse kui klassi likvideerimisest", "Eesti puhastamisest nõukogudevastasest elemendist" jne.
3. Grupi osaline hävitamine viidi ka tegelikkuses lõpule. Koosmõjus okupatsioonivõimu poolt pealesunnitud kolhoosistamisega (viimane õnnestus läbi viia aga just nimelt küüditamise tõttu ja uue küüditamise hirmus) likvideeris küüditamine talunike sotsiaalse grupi okupeeritud Eestis.
4. Küüditamine iseenesest oli okupatsioonivõimu jaoks kulukas ja üldist stabiilsust ohustav ettevõtmine. Üldine stabiilsus kannatas ka tegelikkuses, mis avaldus näiteks metsavendluse märgatavas hoogustumises küüditamise järgselt. Viimane toimus nii kvantitatiivselt (metsa läksid paljud küüditamisest pääsenud või uue küüditamise kartjad) kui aktiveerumise näol (eelkõige need metsavennad, kelle omaksed küüditati, asusid

kätte maksma). Kindlasti ei saa küüditamist pidada majanduslikult otstarbekas. NSV Liidu seisukohalt ainus ratsionaalne põhjus 87 000 eestlase, lätlase ja leedulase deporteerimiseks sai olla okupatsioonivõimule vastupanu osutava või osutada võiva inimgrupi sotsiaalne elimineerimine.

(Küüditamise kuriteona kvalifitseerimisest vt. lähemalt Kaitsepolitsei ameti võrguleheküljelt www.kapo.ee.)

Traditsiooniks muutuv rubriik: Venemaa reaktsioon

Inimsusevastase süüteo ja sõjasüüteo eest karistamisel on ennekõike üldpreventiivne eesmärk, mida ei tohi vaadelda üksnes kohaliku (siseriikliku) ühiskonna kontekstis. Nimetatud kuritegude eest karistamisel tuleb silmas pidada rahvusvahelist üldpreventsiooni. Selleks kohustab meid 1968. aasta konventsioon aegumistähtaja mittekohaldamisest sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude suhtes (RT 1991, 35, 428; RT II 1994, 16/17, 50; 27, 103), mis sätestab ühinenud riikide kohustuse kohaldada kriminaalvastutust inimsusevastaseid kuritegusid toime pannud isikute suhtes. Konventsiooni preambula rõhutab muuhulgas, et sõjakuriteod ja inimsusevastased kuriteod kuuluvad vastavalt rahvusvahelisele õigusele kõige raskemate kuritegude hulka. Samas väljendatakse veendumust, et efektiivne karistus sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude eest on tähtis tegur, mis aitab niisuguseid kuritegusid ära hoida, kaitsta inimõigusi ja põhivabadusi, tugevdada rahvusvahelist usaldust ja ergutada koostööd ning tagada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut.

Seetõttu on kriminoloogilisest aspektist üksikute inimsusevastaste kurjategijate suhtes rakendatavatel sanktsioonidel suur tähtsus. Veelgi tähtsam on aga see, et ühiskond koos rahvusvahelise üldsusega sellised kuriteod otsustavalt hukka mõistaks ja ka äärmuslike vaadete kandjad (olgu need siis üksikisikud, organisatsioonid või terved riigid) loobuksid sümpaatiast mistahes roimarite suhtes.

Nagu 2002. aasta aastaraamatus, ei saa ega tohi seekordki kuidagi mööda minna kommunismikuritegude sünnimaa Nõukogude Liidu õigusjärglase Vene Föderatsiooni kahetsusväärsest reaktsioonist naaberriikide õigustumõistmisele kõnealuses valdkonnas. Venemaa riiklik poliitika ja poliitikute/diplomaatide sõnavõttud selles suhtes 2003. aastal millegagi ei üllatanud, paraku ka mitte positiivsete arengutega. Venemaa ametlik välispoliitika jätkas järjepideva Eesti Vabariigi ja selle vägivaldse okupeerimise eitamist ning kurjategijate õigustamist antifašismi demagoogiaga.

Kaitsepolitsei ameti jaoks ei olnud üllatav ka see, et kas ettevaatamatusest või jultumusest heideti "kaasmaalaste õigusabi"

mask Moskva ametliku poliitika invasioonikatselt Eesti kohtutesse. Vene Föderatsiooni suursaatkonna korraldusel asus küüditamises kahtlustatavat Arnold Merit "kaitsma" Kustovi-nimeline Venemaa kodanik, kes siin seadusevastaselt end advokaadiks ja oma äriühingut advokaadikontoriks nimetab. (Eestis võib advokaadi kutsenimetuse all õigusteenust osutada üksnes Eesti Advokatuuri liige, mida Kustov ei ole). Seni on Kustov tegelenud Venemaa kodanike kaitsmisega Eesti kohtutes. Arnold Meri on aga enda kinnitusele eesti rahvusest Eesti kodanik ning ka kuriteod, milles teda kahtlustatakse, toimusid Eestis. Päris kaitsmiseks ei saa vähemalt Arnold Meri puhul Kustovi ja tema leivaisade tegevust nimetada, sest juba pärast esimest menetlustoimingut otsustasid nad oma "kliendi" rakendada Kremli propagandasõja vankri ette. Nii juhtuski, et Eesti kodaniku kahtlustatavaks tunnistamise Eesti õiguskaitseorganite poolt tegi kõigile teatavaks Venemaa riiklik(!) uudisteagentuur RIA Novosti. Nimetatud oli ka info lekitaja - Venemaa Juristide Liidu Balti esinduse juhataja Kustov, kes polnud kommentaarides tagasihoidlik. Tsiteerime uudisteagentuuri:

Advokaadi arvates pole Kapo esitatud määrus Arnold Meri tunnistamisest kahtlustatavaks "rea tõsiste kuritegude" toimepanemises midagi muud kui "eesti võimude soov kujutada teda inimesena, kes peab kandma vastutust kogu "nõukogude režiimi" tegevuse eest 1949. aastal Eesti territooriumil".

"Kahjuks, - lisas Kustov lõpetuseks – jätkuvad Eestis 1949. aastal Hiiumaa ja Saaremaa elanike küüditamisega seotud protsessid, aga samuti toimuvad protsessid õiguskaitseorganite endiste töötajate üle, kes aastatel 1944-1956 osalesid niinimetatud "metsavendade" likvideerimisel.

Venemaa poliitikute ja diplomaatide avalduste läbivaks etteheiteks on termini okupatsioon tarvitamine Eesti ametlikes dokumentideks. (Vt. näiteks Vene Föderatsiooni välisministeeriumi avaldus 17. juulist 2003.) Kuigi kogu maailma demokraatlik üldsus tunnustab järjepidevat Eesti Vabariiki ja seeläbi 1940-1941 ja 1944-1994 kestnud NSV Liidu okupatsiooni õigusvastasust, ei näi Venemaa administratsioon suutvat sellega leppida. Just seda Kremli positsiooni kaitses seesama Kustov ka 2003.a. Saare Maakohtus toimunud protsessil, seades kahtluse alla Eesti Vabariigi järjepidevuse ja okupatsiooni toimumise.

Erinevalt eelmisest aastast, ei teinud 2003.a. Vene Föderatsiooni välisministeeriumi informatsiooni- ja pressiosakond ühtegi ametlikku avaldust otseselt inimsusevastaste kuritegude uurimise aadressil Eestis. Küll aga esines räige avaldusega 13. oktoobril 2003 Vene Riigiduumas spiiker Gennadi Seleznjov, nimetades Arnold Meri tegevuse uurimist 1949. aasta küüditamisel Suure Isamaasõja veterani tagakiusamiseks. Ehkki esialgu on tegemist vaid kahtlustatavaks

tunnistamisega, arvas G. Seleznjov, et Arnold Merile esitatud süüdistused on poliitilise tagapõhjaga. Spiiker ähvardas, et selline teguviis võib Vene-Eesti suhteid tõsiselt teravdada ja manitses "Eesti võime" ettevaatlikkusele.

Lisa

NSV Liidu Ministrite Nõukogu 29. jaanuari 1949. aasta otsus "Kulakute ja nende perekondade, illegaalselt elavate, relvastatud kokkupõrgete ajal tapetud ning süüdimõistetud bandiitide ja natsionalistide perekondade, vastupanutegevust jätkavate legaliseeritud bandiitide ning nende perekondade, samuti represseeritud bandiitide abistajate perekondade Leedu, Läti ning Eesti territooriumilt väljasaatmise kohta"

Moskva, Kreml, 29 jaanuar 1949 a.
NSVL Ministrite Nõukogu
(Erikaust)

Täiesti salajane

OTSUS Nr. 390-138ss

Kulakute ja nende perekondade, illegaalselt elavate, relvastatud kokkupõrgete ajal tapetud ning süüdimõistetud bandiitide ja natsionalistide perekondade, vastupanutegevust jätkavate legaliseeritud bandiitide ning nende perekondade, samuti represseeritud bandiitide abistajate perekondade Leedu, Läti ning Eesti territooriumilt väljasaatmise kohta.

29. jaanuar 1949.a. Moskva, Kreml

NSVL Ministrite Nõukogu OTSUSTAB:

1. Vastu võtta Leedu NSV, Läti NSV ning Eesti NSV Ministrite Nõukogude ning Leedu, Läti ja Eesti K(b)š Keskkomiteede ettepanekud välja saata kulakud koos perekondadega, illegaalselt elavad, relvastatud kokkupõrgete ajal tapetud ning süüdimõistetud bandiitide ja natsionalistide perekonnad, vastupanutegevust jätkavad legaliseeritud bandiidid ning nende perekonnad, samuti represseeritud bandiitide abistajate perekonnad.
Välja saata kokku 29 000 perekonda, mis koosnevad 87 000 inimesest, nendest Leedu NSV-st - 8 500 perekonda, 25 500

- inimest, Läti NSV-st - 13 000 perekonda, 39 000 inimest, ning Eesti NSV-st - 7 500 perekonda, 22 500 inimest.
2. Eelmainitud kategooriatesse kuuluvad isikud välja saata alaliselt Jakutia ANSV-sse, Krasnojarski ning Habarovski kraisesse, Omski, Tomski, Novosibirski ja Irkutski oblastitesse, rakendada nende suhtes NSVL Ülemnõukogu 26. novembri 1948.a. dekreeti "Isamaasõja ajal kaugematesse Nõukogu Liidu rajoonidesse välja saadetud ja kohustusliku pagenduse kohtadest põgenenud isikute kriminaalvastutusele võtmise kohta".
  3. Kohustada NSVL Riikliku Julgeoleku Ministeeriumit (sm. Abakumov) käesoleva otsuse 1. punktis nimetatud isikute Leedust, Lätist ning Eestist väljasaatmist läbi viima ajavahemikul 20.-25. märts 1949.a.

Kulakud koos nende perekondadega välja saata Leedu, Läti ja Eesti NSV--de Ministrite Nõukogude poolt kinnitatud nimekirjade järgi; illegaalselt elavate, relvastatud kokkupõrgete ajal tapetud ning süüdimõistetud bandiitide ja natsionalistide perekonnad, vastupanutegevust jätkavad legaliseeritud bandiidid ning nende perekonnad, samuti represseeritud bandiitide abistajate perekonnad - NSVL RJM juures asuva Erinõupidamise otsuse kohaselt.

4. Kohustada NSVL Siseministeeriumit (sm. Kruglov) tagama Leedust, Lätist ja Eestist välja saadetute konvoeerimise ning kohaletoimetamise raudtee- ja veetranspordil nende pagendamise kohtadeni; väljasaadetute hoolika valve teekonnal; pagendatute administratiivse järelvalve pagendamiskohtadel ning looma sobiva arvestuse - viia sisse selline režiim, et keegi ei põgeneks; pagendatutele töö põllumajanduses (kolhoosides ja sovhoosides ning metsavarumis- ja kullakaevandustööstuses).

Pagendamiskohtadel organiseerida SM erikomandantuurid.

5. Lubada pagendatutel võtta kaasa väärisasju, koduseid asju (riideid, lauanõusid, põllumajanduslikke tööriistu ning kodust inventari), toitu, kokku varu igale perekonnale kuni 1500 kilogrammi. Ülejäänud pagendatute vara ja loomad konfiskeerida.

Pagendatute konfiskeeritud vara kasutada riigi kohustuste võlgade katteks, võlgade katmisest ülejäänud vara (elamud ja abihooned, ettevõtted, põllumajanduslik ja tööinventar ning loomad) tuleb tasuta üle anda kolhoosidele, arvestades selle mittejagatavasse fondi. Ülejäänud vara tuleb üle anda

- finantsorganitele realiseerimiseks. Toiduvili, loomasööda vili ja tehnilised kultuurid tuleb üle anda riigile.
6. Kohustada NSVL Finantsministeeriumit (sm. Zverev) määrama NSVL Siseministeeriumile üleliidulisest eelarvest täiendavaid rahalisi vahendeid 1949.a. erikomandantuuride ülalpidamiseks, samuti rahalisi vahendeid pagendatute toitmiseks ja meditsiinilise teenindamise kulutusteks teekonnal, arvestades igale inimesele 5 rubla ja 60 kopikat ööpäevas.
  7. Kohustada Sideministeeriumit (sm. Bestsev) eraldama NSVL Siseministeeriumi taotluse kohaselt vajalik kogus raudteevaguneid pagendatute veoks, samuti hoolitsema selle eest, et pagendatute ešelonid liiguksid kuni sihtpunktideni sõjaväeešelonide õigustega.
Pagendatute veo eest antakse aru vangide transportimise tariifide järgi.
  8. Kohustada NSVL Majandusministeeriumit (sm. Žavoronkov) raudteesööklate kaudu hoolitsema sooja toidu eraldamise eest pagendatute ešelonidele, tasuma selle eest käesoleva otsuse 6. punkti alusel NSVL Siseministeeriumile eraldatud rahalistest vahenditest.
  9. Kohustada NSVL Tervishoiuministeeriumit (sm. Smirnov) eraldama igale pagendatute ešelonile arsti ja kaks meditsiiniõde koos vajaliku koguse ravimite ja sidemetega, osutamaks teekonnal pagendatutele arstiabi.
  10. Kohustada Jakuutia ANSV Ministrite Nõukogu, Krasnojarski ja Habarovski kraide, Omski, Novosibirski, Tomski ja Irkutski Tööraha Saadikute Nõukogude Täitevkomiteesid osutama abi NSVL Siseministeeriumile pagendatute asustamiseks ning korraldama nende majapidamist ja elukeskkonda; samuti vajadusel asutada invaliidide ja vanurite kodusid, kuhu oleks paigutatud üksikud invaliidid ja vanurid saabunud pagendatute hulgast, eraldama rahalisi vahendeid eelmainitud asutuste asutamiseks ja ülalpidamiseks.

NSVL Ministrite Nõukogu esimees J. STALIN
NSVL Ministrite Nõukogu asjaajaja J. TŠADAJEV
RFPA. NS VL MN 1949 a. otsuste toimik. Dok. Nr. 14 Ärakiri vene k.
Masinakiri.

Tõlgitud leedukeelsest raamatust: LIETUVOS KOVU IR KANCIU ISTORIJA, I. Lietuvos gyventoju tremimai 1941, 1945-1952 a. Dokumentu rinkinys. Vast. toim. Gediminas Pudis. Vilnius, Mokslo ir enciklopediju leidykla 1994. Lk. 303-305.